

TERVISE ARENGU INSTITUUT

**KOORDINAATORITE TEGEVUS JA SUUTLIKKUS
LASTEAEDADE/KOOLIDE TERVIST TOETAVA
KESKKONNA ARENDAMISEL JA KOOSTÖÖVÕRGUSTIKU
VÕIMESTAMISEL**

LILIA LÕHMUS

2010

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
I ÜLEVAADE KÜSITLUSE KORRALDAMISEST	4
II PAIKKONDLIK KOOSTÖÖ	4
2.1. KOOSTÖÖPARTNERID	4
2.2. PAIKKONDLIK KOOSTÖÖVÕRGUSTIK	5
2.3. LASTE/NOORTE TERVISE JA HEAOLU KÜSIMUSTEGA TEGELEV TÖÖGRUPP	9
2.4. SOTSIAALNE SIDUSUS	11
III TEL/TEK VÕRGUSTIK	12
3.1. VÕRGUSTIKU KOORDINEERIMINE	12
<i>Tegevuskavad, arengudokumendid</i>	12
<i>Rahastamisallikad</i>	13
<i>Tegevused ja meetodikad</i>	13
3.2. VÕRGUSTIKU AKTIIVSUS JA LAIENEMINE	15
<i>Uute liikmete vastuvõtmine</i>	17
<i>Liikmete motiveerimine ja tunnustamine</i>	19
3.3. INFORMATSIOONI JAGAMINE VÕRGUSTIKUS	20
<i>Heade praktikate jagamine</i>	21
<i>Tervist edendava lasteaia ja/või kooli põhimõtete tutvustamine</i>	21
3.4. TERVISEMEESKONDADE JA/VÕI -NÕUKOGUDE JUHENDAMINE	22
IV TEADMISED JA OSKUSED	23
4.1. HINNANG OMA TEADMISTELE JA OSKUSTELE	23
<i>Hinnang teadmistele ja oskustele</i>	24
<i>Koolitusvajadus</i>	27
4.2. OMA TEADMISTE JA OSKUSTE JAGAMINE	27
V TERVISEDENDUS PAIKKONNAS	29
5.1. PAIKKONDLIK TASAND	29
<i>Hinnang oma tegevuse mõjule paikkonna tasandil</i>	31
5.2. LASTEAIA JA KOOLI TASAND	34
<i>Viimase kolme aasta jooksul toimunud muutused</i>	36
<i>Hinnang oma tegevuse mõjule lasteaia ja kooli tasandil</i>	38
KOKKUVÕTE	42
<i>LISA 1: Hinnang koostöö sagedusele erinevate partneritega 2009/2010 õppeaasta jooksul</i>	46
<i>LISA 2: Hinnang oma teadmistele</i>	47
<i>LISA 3: Hinnang oma oskustele</i>	49
<i>LISA 4: Koordinaatorite poolt nimetatud kolm kõige olulisemat laste/noorte tervise ja heaoluga seotud probleemi oma paikkonnas</i>	52
<i>LISA 5: Koordinaatorite poolt nimetatud kolm kõige olulisemat arendamist vajavat valdkonda oma paikkonnas</i>	53
<i>LISA 6: Koordinaatorite hinnang, mil määral on nende tegevus mõjutanud muutusi kolmes valdkonnas</i>	55
<i>LISA 7: Koordinaatorite poolt nimetatud kolm kõige olulisemat tervisemõjurit, mida oleks vaja muuta paikkonna lasteaedades ja koolides</i>	56
<i>LISA 8: Koordinaatorite poolt nimetatud kolm kõige olulisemat arendamist vajavat valdkonda paikkonna lasteaedades ja koolides</i>	57
<i>LISA 9: Koordinaatorite poolt nimetatud kolm kõige olulisemat lasteaedades ja koolides toimunud positiivset muutust viimase kolme aasta jooksul</i>	59
<i>LISA 10: Koordinaatorite poolt nimetatud kolm kõige olulisemat lasteaedades ja koolides toimunud negatiivset muutust viimase kolme aasta jooksul</i>	61

SISSEJUHATUS

Raport „Koordinaatorite tegevus ja suutlikkus lasteaedade/koolide tervist toetava keskkonna arendamisel ja koostöövõrgustiku võimestamisel“ esitab kokkuvõtte 12-28. oktoobril 2010. aastal lasteaedade ja koolide koordinaatorite hulgas läbi viidud küsitluse tulemustest.

Eestis on 2010. aastaks Tervise Arengu Instituudi poolt koostöös paikkondade esindajatega välja arendatud **koordineerimissüsteem**. Kõigis maakondades ja suuremates linnades (Tartu, Tallinn, Pärnu) töötab Tervise Arengu Instituudi koordineerimisel inimene, kes juhendab ja koordineerib oma maakonna või linna lasteaedu ja/või üldhariduskooli tervise ja heaolu valdkonnas. Kokku töötab lasteaedade ja koolide koordinaatoritena paikkondades 29 inimest (sh 13 lasteaedade, 11 koolide ja 5 nii lasteaedade kui koolide koordinaatorit). Iga koordinaator koordineerib ja juhendab oma maakonna haridusasutusi aastas keskmiselt 70 tunni ulatuses. Koolide koordinaatorite süsteemi arendamist on rahastatud Eesti Haigekassa projektidest „Koolide tervisenõukogude tegevuse arendamine“ 2005-2008 ja „Tervise edendamine lasteaias ja koolis“ 2009-2010. Lasteaedade koordinaatorite tegevust on finantseeritud alates 2009. a viimati nimetatud projektist. Koordinaatorite peamiseks ülesanneteks on haridusasutuste võrgustike tegevuse koordineerimine paikkonnas koostöös tervisedendajaga; lasteaedade ja/või koolide juhendamine tervisedenduslike tegevuste planeerimisel, läbiviimisel ja hindamisel; laste, noorte, personali tervise ja heaoluga seotud probleemide lahenduste otsimine koostöös paikkonna esindajatega; haridusasutuste juhendamine tervise valdkonna integreerimise osas asutuste arengukavadesse ja tervisemeeskondade /-nõukogude juhendamine võrgustikuga liitumiseks.

Läbi viidud uurimuse eesmärgiks oli saada ülevaade lasteaedade ja koolide koordinaatorite tegevusest ja suutlikkusest haridusasutuste tervist toetava keskkonna arendamisel, koostöövõrgustike võimestamisel ja jätkusuutlikkuse tagamisel paikkondades. Samuti uuriti koordinaatorite teadmisi/oskusi ning valmisolekut koolitus- ja nõustamistegevuse läbiviimiseks. Hindamine viidi läbi Eesti Haigekassa poolt rahastatud projekti „Tervise edendamine lasteaias ja koolis“ raames.

Andmete kogumiseks viidi ankeetküsitlus läbi elektrooniliselt internetis LimeSurvey keskkonnas. Kokku on raportis kasutatud 28 ankeedi andmeid. Tulemusi kasutatakse eelkõige koordinaatorite võrgustiku järgmiste aastate tegevuste planeerimisel.

Raport koosneb viiest peatükist. Esmalt antakse ülevaade küsitluse korraldamisest. Teises peatükis kajastatakse koostööd paikkonna tasandil, antakse ülevaade koostöövõrgustikust ning laste/noorte tervise ja heaolu küsimustega tegelevast töögrupist. Sellele järgnevalt käsitletakse kitsamalt TEL/TEK võrgustikuga seonduvat. Neljas peatükk annab ülevaate koordinaatorite teadmistest ja oskustest ning viies peatükk laste/noorte tervise ja heaoluga seotud probleemidest, arendamist vajavatest valdkondadest ning viimase kolme aasta jooksul toimunud muutustest nii paikkonna kui lasteaias ja kooli tasandil. Raportis on esitatud ka koordinaatorite poolt toodud kirjeldusi ja näiteid oma töö kohta.

Küsitluse läbiviimine ja raporti valmimine on toimunud Tervise Arengu instituudi erinevate spetsialistide koostöös: küsitlusankeedi koostajad: Liana Varava, Siivi Hansen, Liilia Lõhmus; küsimustiku elektroonilise versiooni loomine internetis: Margus Irv ja Liana Varava; andmete analüüs: Liilia Lõhmus; raporti koostamine: Liilia Lõhmus ja Liana Varava.

Küsitluse läbiviijad tänavad kõiki ankeedile vastanud lasteaedade ja koolide koordinaatoreid!

I ÜLEVAADE KÜSITLUSE KORRALDAMISEST

Lasteaedade ja koolide koordinaatorite küsitlus viidi läbi elektrooniliselt internetis LimeSurvey keskkonnas 12.-28.oktoobril 2010. aastal. Ankeet sisaldas 59 küsimust ja küsimusteblokki, mis olid jagatud viide teemavaldkonda:

I Koostöövõrgustik ja töögrupp paikkonnas;

II TEL/TEK võrgustik;

III Tervisemeeskondade ja/või – nõukogude juhendamine;

IV Tervisedendus paikkonnas;

V Teadmised ja oskused.

Põhiliselt küsiti andmeid 2009/2010 õppeaasta kohta ning paikkonnana käsitleti maakonda või linna, mille lasteaedade ja/või koolide tervisega seotud tegevusi koordineeritakse.

Eestis koordineerib lasteaedade ja koolide tervisedenduslikku tegevust paikkondades kokku 29 inimest (sh 13 lasteaedade, 11 koolide ja 5 nii lasteaedade kui koolide koordinaatorit). Üheaegselt nii lasteaedade kui koolide tervist edendavat tegevust koordineerivatele inimestele paluti ankeet täita kahel korral: ühel korral kui lasteaedade (keskendudes lasteaia ja eelkooliealiste laste teemadele ning probleemidele) ja teisel korral kui koolide koordinaator (lähenedes küsimustele õpilaste ja koolide vaatenurgast). Nii arvestati üldkogumiks 34 inimest. Kokku laekus 28 ankeeti (ehk 82% üldkogumist), sh 16 lasteaedade ja 12 koolide koordinaatorilt.

Analüüsil esitatakse valimi üldine näitaja ning eraldi andmed lasteaedade ja koolide koordinaatorite kohta (neid omavahel ei võrrelda). Andmeanalüüs on teostatud statistilise andmetötluse paketti SPSS 16.0 abil. Andmete kirjeldamiseks kasutatakse põhiliselt sagedusjaotusi ja keskmist näitajat. Tunnuseid võrreldakse Wilcoxon'i märgitesti abil.

Raportit lugedes tuleks silmas pidada, et tegemist on väga väikese valimiga. Seetõttu on tulemusi väga raske protsentuaalselt väljendada ning esitatakse absoluutarvudes. Vastajate hulgas on rohkem lasteaedade koordinaatoreid, mistõttu üldine hinnang võib olla kallutatud veidi nende suunas ehk neil on suurem mõju üldisele hinnangule.

II PAIKKONDLIK KOOSTÖÖ

Raporti teises peatükis kajastatakse koostööpartnereid, paikkondlikke koostöövõrgustikke ning laste/noorte tervise ja heaolu küsimustega tegeleva töögrupi olemasolu iseloomustavaid näitajaid, lisaks koordinaatorite hinnangut oma mõjule suurendamiseks sotsiaalset sidusust paikkonnas.

2.1. Koostööpartnerid

Vastajatel paluti hinnata oma koostöö sagedust erinevate partneritega 6-pallisel skaalal, kus 0 – koostöö puudub, 1 – koostöö toimub väga harva, ..., 5 – koostöö on väga tihe. Sellisel skaalal on keskmiseks hinnanguks 2,5 ja mida kõrgem on keskmine näitaja, seda sagedasem on koostöö.

Tabelist 1 on näha, et sagedamini tehakse koostööd paikkonna tervisedendajaga ning maakonna/linna tervisenõukoguga. Väga harva on koostöö partneriks mõni haridusasutus

Euroopas. Lisaks nimetatud partneritele on lasteaedade koordinaatorite koostöö sagedasem Tervist Edendavate Lasteaedadega, harvem aga tehakse koostööd paikkonna koolidega ning laste- ja/või noorteorganisatsioonidega. Koolide koordinaatorite puhul lisandub sagedaste partnerite hulka Tervist Edendavad Koolid, kohaliku omavalitsuse esindaja(d) ning paikkonna haridusspetsialist (vt tabel 1). Hinnangute sagedusjaotused on näidatud raporti Lisas 1.

Tabel 1: Keskmine hinnang koostöö sagedusele erinevate partneritega 2009/2010 õppeaastal

Koostööpartnerid	KOKKU	lasteaedade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
kõik paikkonna lasteaiad	3,0	3,4	2,5
kõik paikkonna koolid	2,2	1,4	3,3
Tervist Edendavad Lasteaiad	3,6	4,3	2,7
Tervist Edendavad Koolid	3,0	2,1	4,3
laste-ja/või noorteorganisatsioonid	2,5	1,9	3,3
paikkonna tervisedendaja	4,4	4,2	4,7
paikkonna haridusspetsialist	3,6	3,5	3,7
teiste paikkondade TEL- ja/või TEK võrgustikud	2,9	2,7	3,2
haridusasutused Euroopas	0,6	0,6	0,7
maakonna/linna tervisenõukogu	3,9	3,7	4,2
kohaliku omavalitsuse esindaja(d)	3,5	3,3	3,8
erinevad organisatsioonid, liidud, ettevõtted	2,7	2,7	2,8
tervishoiuasutused paikkonnas	2,7	2,5	2,9

Anketeeritavatelt uuriti nende kohtumiste kohta oma paikkonna TEL/TEK võrgustikku mittekuuluvate haridusasutustega 2009/2010 õppeaasta jooksul. Valdav enamus koordinaatoritest (28-st 25) kohtus nende asutuste esindajatega. 16-st lasteaedade koordinaatoritest tegid seda kõik ja 12-st koolide koordinaatorist 9.

2.2. Paikkondlik koostöövõrgustik

Paikkondlike koostöövõrgustikena ei vaadelda kitsalt ainult Tervist Edendavate Lasteaedade (TEL) ja Terviste Edendavate Koolide (TEK) võrgustikke. Ankeedile vastanutelt küsiti andmeid nn laiemate kogu paikkonda hõlmavate laste/noorte tervise ja heaoluga tegelevate võrgustike kohta.

2/3 koordinaatoritest väitis, et nende paikkonnas on kujunenud koostöövõrgustikud laste/noorte tervise ja heaoluga seotud küsimustega tegelemiseks. 22-st sellise vastuse andnutest 13 olid lasteaedade ja 9 koolide koordinaatorit. Edaspidi antud teema juures kajastatakse nende andmeid.

Kõige sagedamini kuuluvad kohalikku koostöövõrgustikku koolid, maavalitsus, lasteaiad ja tervishoiuasutused. Vaid ühes paikkonnas on laste/noorte tervise ja heaoluga tegelevasse võrgustikku haaratud ka eraettevõtja(d) (vt tabel 2). Lisaks ankeedis etteantud loetelule nimetasid lasteaiad koordinaatorid järgmisi asutusi/inimesi koostöövõrgustiku liikmetena: Päästeamet (n=2), Maanteeamet (n=2), politsei, piirivalve, MTÜ Ühendus Kodukant – elanikkonna esindaja, tervist edendavate töökohtade esindaja, spordibaasid. Koolide koordinaatorid märkisid järgmisi liikmeid: Päästeamet (n=2), MTÜ-d.

Tabel 2: Paikkondlikesse laste/noorte tervise ja heaoluga tegelevatesse koostöövõrgustikesse kuuluvad asutused (n)

Asutused	KOKKU	lasteaegade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
lasteaiad	18	13	5
koolid	20	11	9
omavalitsused	17	10	7
maavalitsus	19	11	8
tervishoiuasutused	18	10	8
laste- ja noorteorganisatsioonid	14	8	6
eraettevõtted	1	1	-
spordiseltsid/-liidud	15	8	7
muud asutused	6	4	2

Koordinaatorite hinnangul on paikkondlikud koostöövõrgustikud aktiivsed. 22-st vastajast arvas nii 19 (sh 11 lasteaegade ja 8 koolide koordinaatorit). Laste/noorte tervise ja heaoluga seotud koostöövõrgustike aktiivse tegevuse märgina nimetati sagedamini terviseprofiilide koostamist, ühiste ürituste, seminaride ja infopäevade korraldamist ning osalemist neis, projektide kirjutamist ning kogemuste vahetamist. Oluliseks teemaks on turvalisus, traumade ja vigastuste ennetamine. Täpsemalt töid lasteaegade koordinaatorid esile järgmisi ühiseid tegevusi:

- *Turvalisuse teemakoda, teavitamine (ja tutvustamine) valminud liiklusväljakust, teemärgistuse joonistamise hoovialale, sponsorabi.*
- *Ollakse huvitatud terviseteadetest, osaletakse infopäevadel, korraldatakse lasteaegade vahelisi üritusi, tehakse ettepanekuid.*
- *Koordineerib maakondliku tervisetoa kaudu tervise edenduslikku ja haigusi ennetavat tegevust maakonnas, nt. esmaabi algõpe eelkooliealistele lastele, päästeameti tuleohutus õpe. Maakondlikud sündmused: liikluspäev, liikumispäev, suvekool. Infopäevad, kogemuste vahetamine jne.*
- *Terviseprofiili, vigastuste profiili koostamine.*
- *Oleks aktiivsuse kohta tahtnud pakkuda vahepealset varianti. Ühised ümarlauad, arutelud, info vahetus, ühine kitsaskohtade ja lahenduste otsimine.*
- *Lasteaiad teevad koostööd, korraldatakse koolitusi, osaletakse erinevates projektides, toimuvad TE lasteaegade meeskondade seminarid, TM juhtide nõupidamised, korraldatakse terviseüritusi lastele, lastevanematele ja personalile; lasteaegade esindaja on maakonna tervisenõukogus, traumanõukogus, omavalitsuste tervisenõukogus.*
- *Seminaridel osalemine, hea praktika näidete esitamine ja aruteludel koostöövõimaluste otsimine. Tartu LV tervishoiuosakonna korraldatud seminaridel ja konverentsidel osalemine.*
- *On loodud Paikkonna Tervise profiil ja koostamisel on esimene projekt, on koostatud Tegevuskava ning see rakendub igapäevaselt.*
- *Koostöös valmivad maakonna ja omavalitsuste terviseprofiilid, ennetusprojektide läbiviimine.*
- *Teeme ühiseid infopäevi ja motivatsiooniüritusi.*

Koolide koordinaatorid nimetasid järgmist:

- *Tegevus on süsteemne ja regulaarne.*
- *Omavaheline tihe suhtlemine; väga head isiklikud kontaktid; heade kogemuste jagamine.*
- *Väga toimekad KOV-d, maavalitsuse tervisespetsialist juhhib ja juhendab. Tervisenõukogu aktiivne. Üritused. Muidugi saab alati rohkem. Terviseprofiili ja sellest tuleneva tegevuskava tarvis käiakse koos.*

- *Pidev tagasiside andmine ja erinevate ürituste korraldamine.*
- *Terviseprofüüli, vigastuste profüüli koostamisel.*
- *Ühised ümarlauad, noortelaagrid, aktiivilaager, ühisseminarid, võistlused, projektide kirjutamine.*
- *Ühisüritused.*
- *Koolide, lasteaedade ja noortekeskuste omavaheline koostöö, toimunud noorte tervisekonverentsid "Noorte tervis ja noored tervisest".*

Vastajatel paluti tuua näiteid, mida nad ise on ette võtnud koostöövõrgustiku laiendamiseks ja aktiveerimiseks. Põhiliselt on tutvustatud TEL/TEK põhimõtteid, tegemisi ja probleeme, samuti on kajastatud koostöövõrgustiku tegevusi ning jagatud infot üritustest. Aktiivselt on otsitud ka uusi koostööpartnereid. Lasteaedade koordinaatorid tõid oma tegevuses esile järgmist:

- *Vestlused lasteaedadega, teemakojas, eraettevõtjatega, spordibaasidega.*
- *Lasteaedade töötajate suvekool 2010 juuni.*
- *Loodud aineühendus, mis koondab lasteaedade tervisedendajad. Otsinud uusi koostööpartnereid.*
- *Teavitustöö meie tegemistest, ettevõtmistest: Lasteaedade juhtide nõupidamistel rääkimine, hoolekogude juhtide infopäevade korraldamine, tervishoiu töötajate infopäeva korraldamine jne.*
- *Koordineerin lasteaedade tööd, kuulun traumameeskonda.*
- *Oleme kaasanud erinevaid huvigruppe.*
- *Aktiviseerinud TEL võrgustikku, püüdnud saada pildile - me oleme olemas. Tulemuseks teadmine, et oleme olemas - kaks huvitatud TEL võrgustikuga liitumiseks.*
- *Hetkel oma põhilises tegutsemisvaldkonnas - lasteaiaid - tegelen maakonna kõikide lasteaedadega. Koostöök teiste võrgustike liikmetega teavitan neid oma valdkonna tegemistest, probleemidest jne*
- *Esinemised lasteaedade direktorite nõupidamistel, õpetajate aineseksioonis; nõustatud Misso la tervisemeeskonda, Väimela la ja Lasva lasteaia juhtkonda.*
- *Aega, uusi meetodilisi võtteid, millega koostööpartnereid motiveerida, rahalisi vahendeid koosolekute ja seminaride korraldamiseks.*
- *Kaasanud võrgustikku mitte kuuluvaid asutusi TE tegevustesse - jaganud ja teavitanud järjepidevalt informatsiooni läbi listi- -korjanud kõikide asutuste kontaktid ...,et juhaks kui juhid ei vasta siis äkki peakokk või majandus või liikumisõpetaja või keegi teine huvitub ja reageerib - kutsunud üles korraldama TEL võrgustikus olijaid tegema teemapäevi kuhu on kaasatud kõik huvilised olenemata kuuluvusest - kaasanud tervisedendajaid paikkonnast tegevuskava koostamiseks.*
- *Motivatsioonikoolitused, maakondlikud ühisprojektid.*
- *Kuna võrgustik on juba suur ja lai, olen üritanud motiveerida juba pikaajalisi TEL-e, kuid kui keegi on minuga ühendust võtnud, et astuda TEL-iks olen nõustanud vastavalt oma teadmistele.*

Koolide koordinaatorid on koostöövõrgustiku laiendamiseks ja aktiveerimiseks teinud järgmist:

- *Tutvustanud TEK-i tegemisi erinevate koosolekutel, ka kasutanud isiklikke sidemeid.*
- *Kutsunud võrgustikutöös osalema järjest rohkem vajalikke võtmeisikuid, kes jagavad oma teadmisi ja hiljem osalevad võrgustikutöös. Ühisteks koolitusteks ja motiveerimiseks kahjuks raha ei ole.*
- *Osalenud aktiivselt töös, propageerinud terviseüritusi jne.*
- *Teinud üritusi kaasamaks koole Harjumaal.*
- *Oleme kaasanud erinevaid huvigruppe.*

- *Tegevuse kajastamine kohaliku tähtsusega lehtedes, info levitamine eesseisvatest üritusest, individuaalne kontakt koostööpartneritega, hea praktika näidete jagamine.*
- *Korraldanud küsitlusi lastevanematele, läbi viinud koosolekuid. Koolis moodustasime tervisenõukogu.*
- *Mõjutusvahendid*
- *Koostöövõrgustiku võtmeisikute leidmine, nende motiveerimine, erinevate asutuste koostöövõimaluste tutvustamine ja nende toetamine.*

Koordinaatorite aktiivse tegevuse märgiks on ka realselt koostöövõrgustikku haaratud lasteaiad ja koolid. 22-st koordinaatorist 20 kaasasid 2009/2010 õppeaasta jooksul koostöövõrgustikku kokku 54 lasteaeda ja 24 kooli.

19 vastajat (sh 10 lasteaedade ja 9 koolide koordinaatorit) leidis, et paikkondliku koostöövõrgustiku tegevus on tulemuslik. Koostöövõrgustike tulemuslikkus avaldub sagedamini ühiste ürituste korraldamises, regulaarsetes kokkusaamistes ja info/kogemuste jagamises. Koostatud on tegevuskavad-arengukavad, mis sisaldavad tervisealaseid eesmärgi ning need dokumendid on muutumas igapäevaseks töövahendiks. Mõnel korral märgiti ka lasteaedade/koolide suuremat huvi liitumaks TEL või TEK võrgustikuga. Lasteaia koordinaatorid tõid järgmiseid näiteid koostöövõrgustiku tegevuse tulemuslikkusest:

- *Tehakse ettepanekuid järgmise aasta võtmeteemade osas- psühhosotsiaalne keskkond, töötajate motiveerimine.*
- *Inimesed on enamasti motiveeritud, et need tegevused/sündmused toimuksid ka edaspidi. Analüüsitakse juba toimunud tegevuste tulemuslikkust ja kuidas ikka paremini ja efektiivsemalt edasi tegutseda.*
- *Regulaarne kokkusaamine erinevates lasteaedades, uurimustulemustele põhinev tegevus.*
- *Koostööpartnerid on kaasatud arenguplaanide koostamisse, analüüside tegemiseks. Koostöövõrgustikku kuuluvad oma eriala head spetsialistid.*
- *Igal aastal läbivad kõik maakonna TEL lasteaedade koolieelikud projekti "Otsi Otti", korraldatakse tervisenädalat "Süda rõõmustab", toimuvad ühised spordipäevad, traditsiooniks on saanud ühine "Tantsutrall". Sellel aastal koostati metoodilised materjalid laste mürgistuste vältimiseks (mängud, pildimaterjal, teabematerjal), viidi läbi projektikonkurss vigastuste vältimiseks. Arengukavades on püstitatud tervisealased eesmärgid, töötatud välja tegevuskavad. Lasteaedade tervisemeeskondade tegevus on hoogustunud.*
- *Kaasatus seminaridel ja teistes võrgustiku tegevustes, omavahelised koostegemised ja info vahendused.*
- *Viimasel aastal liitunud 3 ja 2 kohe-kohe liitumas, võrgustiku liikmetel tekkinud harjumuspärane kokkusaamine ja regulaarne infovahetus. Uutel tulijatel on kadunud hirm paberi bürokraatia eest, kuna vanad olid on muutnud oma tegevuskavad töövahendiks ja leidnud, et see aitab ja toetab tervet asutust oma igapäevategemistes. Tehnilise ja teenindava personali loomepäev Surjus üle 140 osaleja, kõik TEL lasteaiad olid esindatud ning teadmine, et TE meeskonda võivad kuuluda asutuse mis iganes tasandi töötajad kui nad on orienteeritud tervise edendusele.*
- *Valminud on maakonna terviseprofiil ja 10 omavalitsuse terviseprofiilid.*
- *Tekkinud on huvi regulaarselt koos käia.*

Koolide koordinaatorid nimetasid järgmist:

- *Teame ja tunneme üksteist, ühised üritused.*
- *Heade kogemuste jagamisel võetakse üksteiselt "nippe" üle, jagatakse ka halvasti läinut, et teised saaksid teha paremini. Inimesed tahavad töös osaleda.*

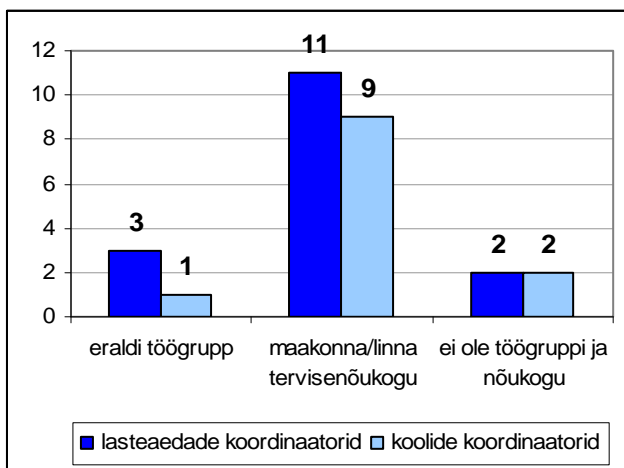

- *Lastele suunatud ürituste rohkus. Aktiivselt uuritakse infot ja osaletakse kokkusaamistel.*
- *On suurenenud koolide huvi tervist edendavaks kooliks saamisel.*
- *Koostööpartnerid on kaasatud arenguplaanide koostamisse, analüüside tegemisel. Koostöövõrgustik koosneb oma ala asjatundjatest.*
- *Osalemine maakondlikus aktiivlaagris, Tervisetoa poolt korraldatud üritustel, julgus ja oskus nõu küsida ja kogemusi vahetada, toimiv KEAT projekt paljude koolide osalusel, TEK-de õpetajate kohtumised ja arutelud.*
- *Väär-ja kuritegevuse arvud on viimase kolme aastaga oluliselt langenud. Alaealiste komisjonis on sel õppeaastal käinud ainult üks noor (varasematel aastatel 8,7,5 õpilast). Valla staadionil spordib oluliselt rohkem lapsi/noori. Noorkotkad-kodutütred tegelevad aktiivselt nädalavahetustel, koolivaheaegadel.*
- *Meeskonnad kaasavad juba ise oma tegevustesse liikumisega mitteliitunud koole.*
- *Aktiivne osalemine koostöövõrgustiku erinevatel üritustel ja seminaridel. Viimane seminar toimus 6.-7.oktoober.*

2.3. Laste/noorte tervise ja heaolu küsimustega tegelev töögrupp

Vastajatelt uuriti, kas nende paikkonnas on loodud konkreetne töögrupp, mis tegeleb laste/noorte tervise ja heaoluga seotud küsimustega. Töögrupi kohta uuriti täpsemalt nende koosseisu, kohtumiste sagedust ja tegevuse sisu.

Ligi 3/4 koordinaatoritest märkisid, et nende paikkonnas tegeleb laste/noorte tervise ja heaolu küsimustega maakonna/linna tervisenõukogu. Neli vastajat tõid esile, et on loodud konkreetne töögrupp antud teemaga seoses (vt joonis 1).

Joonis 1: Laste/noorte tervise ja heaoluga tegeleva töögrupi või nõukogu olemasolu paikkonnas (n)

Kõigil neljal juhul kuulusid töögruppi lasteaedade esindajad, paikkondlik tervisedendaja ja valla/linna esindajad (vt tabel 3). Kaks koordinaatorit märkisid, et töögrupi suuruseks on 7 ning üks, et 15 liiget. Üks vastaja jättis töögrupi liikmete arvu täpsustamata.

Tabel 3: Laste/noorte tervise ja heaoluga tegeleva töögruppi koosseis 2009/2010 õppeaastal (n)

Töögrupi liikmed	KOKKU
lasteaedade koordinaator	3
lasteaedade esindajad	4
koolide koordinaator	2
koolide esindajad	3
paikkonna tervisedendaja	4
maavalitsuse teised töötajad	1
valla/linna arst	1
valla/linna teised esindajad	4
perearstide esindaja	2
laste- ja noorteorganisatsioonide esindajad	2
eraettevõtjad	-
teised	-

Neljast koordinaatorist kolm mainisid, et töögrupp käib koos üks kord kvartalis ning üks märkis töögrupi kooskäimise sageduseks kord kuu jooksul.

Esmalt uuriti koordinaatoritelt, milliseid teemasid arutati töögrupis 2009/2010 õppeaastal ning siis paluti esile tuua kolm kõige olulisemat küsimust või probleemi, mis leidsid lahenduse selle õppeaasta vältel. Üldiselt arutati töögrupis väga erinevaid olulisi küsimusi ja teemasid: laste liikumine, turvalisus, vigastuste ennetamine, haigestumised, kogukonnatunde loomine jne. Täpselt tõid koordinaatorid esile järgmisi laste/noorte tervise ja heaoluga seotud teemasid, millega tegeleti 2009/2010 õppeaasta jooksul:

- *Laste liikumisaktiivsuse tõstmine. Erivajadustega laste kaasamine aktiivsesse liikumisse. Tervise edenduse kitsaskohtade leidmine ja uute tegevussuundade arutelu.*
- *Haigestumised; turvalisus ja ennetustöö; puugi vaktsiinide võimalus paikkonna lastele projekti toel; paikkonna lastele helkurid lasteaia lastele helkurvestid jne; laste õue aktiivkeskuste loomine ja kaasajastamine; kogukonna lastes peremehe tunde loomist ja teiste töö väärtustamist.*
- *Vigastuste ennetamine.*
- *Laste vabaaja tegevused, lastekaitsepäeva korraldamine, ujumisõppele raha hankimine, lastevanemate koolitamine.*

Konkreetsete elluviidud tegevustena nimetati kõige sagedamini liikumisega seonduvat: korraldati ülelinnaline spordipäev kõikidele koolieelikutele, erivajadustega laste kaasamine liikumistegevusse, ehitati välja kergliiklusteed ja puhkekohad, mänguväljakute arendamine, ujumisõppe läbiviimiseks rahaliste vahendite leidmine, projekti koostamine liikumisharrastuse läbiviimiseks. Ka vigastuste ennetamise ja turvalisusega seotud küsimusi lahendati 2009/2010 õppeaasta jooksul. Täpsemalt märkisid koordinaatorid kolme olulisema lahenduse leidnud küsimuse või probleemina järgmist:

- *1. Viidi läbi ülelinnaline spordipäev kõikidele koolieelikutele linnas; 2. Erivajadustega laste kaasamine liikumistegevusse; 3. Mänguväljakute ohutuse koolitus lasteaedade juhtidele.*
- *1. paikkonna kergliiklusteed ja puhkekohad - 20 km; 2. paikkonna lastele mänguväljakute väljaarendamine; 3. koostati projekt EU toetuse saamiseks kõikide paikkonna kuni 18-aastaste laste puugi vaktsiini rahastamiseks nende vabal soovil.*
- *1. vigastuste ennetamiseks projektide läbiviimine; 2. Otsi Otti; 3. Kaitse end ja aita teist.*

- *1. Ujumisõppeks leiti raha; 2. Kahele vähekindlustatud lapsele leiti lasteaiakohad; 3. Koostati mahukas projekt liikumisharrastuste läbiviimiseks.*

Positiivsena saab märkida, et kõigis neljas paikkonnas jätkavad laste/noorte tervise ja heaolu teemaga seotud töögrupid tegevust ka 2010/2011 õppeaastal.

2.4. Sotsiaalne sidusus

3/4 vastajate (sh 11 lasteaegade ja 10 koolide koordinaatorit) hinnangul on nad suutnud suurendada sotsiaalset sidusust oma paikkonnas. Sotsiaalse sidususe suurendamiseks on tehtud koostööd erinevate organisatsioonide ja inimestega (maakonna tervisenõukogu, haridusametused, kohalikud omavalitsused, sotsiaaltöötajad, pedagoogid, tervisedendajad, lapsevanemad, erinevad uued lektorid, tervisemeeskondade esindajad jt). Oma tegevusse on kaasatud erinevaid huvigruppe, samuti jagatakse informatsiooni ning osaletakse ühiste ürituste korraldamises ning projektide käivitamisel. Lasteaedade koordinaatorid märkisid ankeeti järgmisi sotsiaalset sidusust suurendavaid tegevusi:

- *Ainult rääkinud, tegudeni pole jõudnud.*
- *Lasteaedade suvekool.*
- *Koostöö teiste haridusametustega.*
- *Erinevad projektid/koolitused ja seminarid, ühisüritused, infopäevad jne.*
- *Lasteaiad kohtuvad alati koos tervisedendajaga maakonnast, oleme kutsunud loengut pidama terviseametist inimesi, tervisekaitse spetsialisti.*
- *Kaasamine.*
- *Osavõtt tervisenõukogu, traumanõukogu tööst.*
- *Side erinevate organisatsioonidega, koostöö lastevanematega.*
- *Lasteaedade personali sotsiaalne sidusus on paranenud, kaasatud tegevustesse lapsevanemaid ja uusi lektoreid, kes toovad uusi mõtteid ja pakuvad uusi tegevusi, omavaheline tervisemeeskondade võtmeisikute koostegevus, linna terviseteemaliste tegevustega kaasatulek, seotus koolide tervisemeeskondade ja noortekeskustega.*
- *Paikkonna Tervisenõukogu käib koos projekti perioodidel 1x nädalas, rahulikemal perioodidel 1x kuus, on tekkinud koostöövõrgustik ja infovahetus meeskonna haridusametuste ja vanemate esinduse ning KOV esindajate vahel on toimunud ümarlaudu on loodud virtuaalne perekeskus.*
- *Elanikkonna kaasamine.*
- *Olemas on oma TEL-võrgustiku koduleht, kuhu postitan saabuva informatsiooni.*

Koolide koordinaatorid tõid esile järgmist:

- *Olen osalenud maakonna terviseprofili kokkupanemisel ja maakonna tervisenõukogu töös.*
- *Koostöö sotsiaaltöötaja-ja pedagoogiga.*
- *Korraldanud infopäevi inimeseõpetuse aineseksioonis.*
- *Infopäevadel heade kogemuste vahetamine, võrdsete võimaluste tagamine.*
- *Punase Risti liikmena ja muudu propageerinud ja läbi viinud üritusi.*
- *Erinevate huvigruppide kaasamine.*
- *1)Erinevate ametkondade tutvustamine, 2) ühise ohutuspäeva läbiviimine, 3) traumaprojekti käivitamine, kus on osalemisvõimalus kõikidel koolidel; 4)ühisüritused lasteaedadega ja lastevanematega; 5)KOV terviseprofili koostamisel on kaasatud koolide tervisenõukogud.*
- *Koostöö üritused.*
- *Hetkel toimub valla terviseprofili koostamine, mille eesmärgiks on olukorra kaardistamine ja kitsaskohtade väljaselgitamine. Olen organiseerinud kooli erinevate*

alade esindajaid-tunniandjaid, samuti läbi viinud spordivõistlusi mitmete koolidega, koostööpartneritega.

- *Koolijuhtide nõupidamistel tegevusplaanide koostamine, koostöö.*
- *Võrgustikku kuuluvate koolide tervisemeeskondade esindajad kohtuvad omavahel ning korraldavad erinevaid tegevusi, osaletakse linna tervisedenduslikel üritustel. Tuntakse koolide tervisemeeskondade esindajaid.*

III TEL/TEK VÕRGUSTIK

Kolmandas peatükis käsitletakse kitsamalt TEL/TEK võrgustikuga seonduvat. Esmalt antakse ülevaade võrgustiku koordineerimisest, siis tegevusest ja informatsiooni jagamisest võrgustikus.

3.1. Võrgustiku koordineerimine

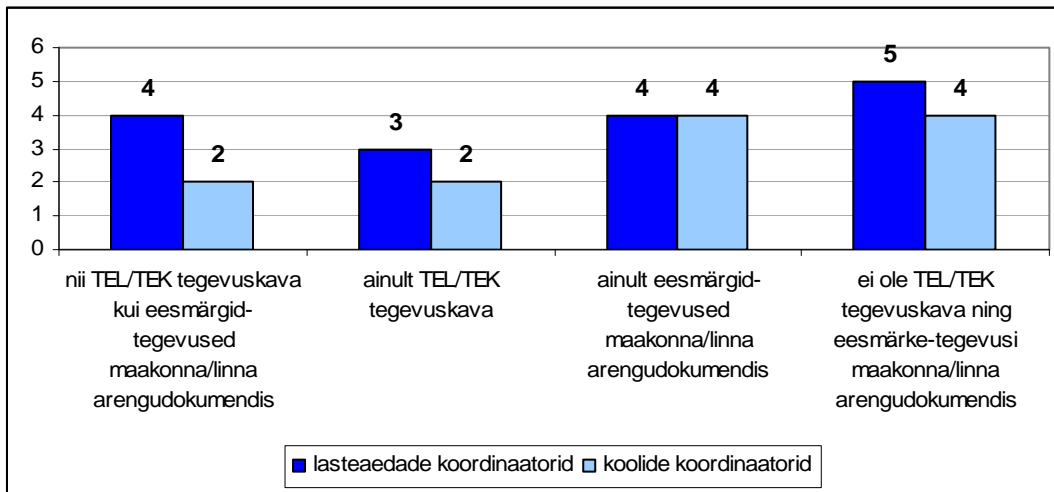
Võrgustiku sihipäraseks ja tulemuslikuks arendamiseks ning tegutsemiseks on vajalikud konkreetseid eesmärke sisaldavad arengudokumendid, rahastamisallikad ning meetodikad.

Tegevuskavad, arengudokumendid

Vähem kui pooled respondentidest (sh 7 lasteaegade ja 4 koolide koordinaatorit) märkisid, et nende paikkonnas on TEL/TEK võrgustiku sihipäraseks koordineerimiseks koostatud tegevuskava. Enamasti on need üheks õppeaastaks, 11 koordinaatorist 7 märkisid vastusteks kas 2009-2010 või 2010-2011. Pikemaks perioodiks (2007-2012, 2009-2013, 2009/2010 ja 2010/2011 õppeaasta ning aastani 2014) oli tegevuskava koostatud neljal juhul.

Pooled koordinaatoritest (sh 8 lasteaegade ja 6 koolide koordinaatorit) ütlesid, et TEL/TEK võrgustiku eesmärgid ja tegevused on planeeritud maakonna/linna arengudokumentidesse. Paluti nimetada ka need arengudokumendid. Üheksal juhul märgiti selleks arengudokumendiks maavalitsuse terviseprofiili, kuus koordinaatorit tõid esile teema- või valdkonnapõhised arengukavad (nt Väärt elu haritud maal, Tallinna rahvastiku tervise arengukava, Tartu kui lapsedõbraliku linna arengukava, hariduse arengukava, TEL võrgustiku arengukava) ning viis nimetasid kohalike omavalitsuste arengukavasid. Maakonna arengukavas olid TEL/TEK võrgustiku eesmärgid ja tegevused kajastamist leidnud kahel juhul. Lisaks nimetati veel koolide arengukavasid ja valdade terviseprofiil.

Kokkuvõttes umbes kolmandik koordinaatoritest märkis, et nende paikkonnas ei ole nii TEL/TEK võrgustiku koordineerimiseks tegevuskava kui ka ei ole kajastamist leidnud võrgustiku eesmärgid maakonna/linna arengudokumentides. Viiendik koordinaatoritest aga nentis, et on olemas nii tegevuskava kui eesmärgid ja tegevused maakonna/linna arengudokumentides (vt joonis 2).

Joonis 2: Tegevuskavade olemasolu ja/või kajastused maakonna/linna arengudokumentides (n)

Rahastamisallikad

Vaid kolmandik vastajatest (sh 6 lasteaedade ja 3 koolide koordinaatorit) märkis, et võrgustiku koordineerimiseks ja sisulise tegevuse läbiviimiseks paikkonnas on olemas finantsressursid. Vastajatel paluti täpsustada ka rahastamisallikaid. 9-st koordinaatorist 3 nimetasid ühte ja 5 mainisid mitut allikat. Üks vastaja jättis finantsallikad täpsustamata. Viiel korral toodi esile projektide tuge (ESF, KOP, LEADER, EHK vigastuste projekt), neljal korral nimetati rahastajana kohalikku omavalitsust. Kolm vastajat mainisid TAI lepingut, mille alusel rahastatakse koordineerimist, kuid sisulise tegevuse jaoks puuduvad vahendid. Lisaks pandi kirja järgmised finantsallikad: maavalitsus, maakondlik tervisenõukogu, riiklik SVH ennetus, Haigekassa, koolide eelarved.

Tegevused ja meetodikad

Esmalt uuriti anketeeritavatelt, milliseid tegevusi ja meetodikaid nad üldse kasutasid oma töös 2009/2010 õppeaasta jooksul. Lisaks paluti tuua esile kolm kõige tulusamat ning kolm vähem efektiivsemat meetodit.

Praktiliselt kõik koordinaatorid on oma töös kasutanud nõustamist. Sagedamini kutsutakse kokku ka ümarlaudu ja koosolekuid ning korraldatakse koolitusi. Kõige vähem on tegeletud konverentsidega (neis osaletud ja/või neid korraldatud), aga ka korraldatud kampaaniaid ning ajurünnakuid, samuti internetipõhised lahendused ei ole leidnud sagedast kasutamist. Selliseid meetodeid ja tegevusi märkis ankeeti vähem kui 10 koordinaatorit (vt tabel 4). Kõige tulemuslikumaks tegevuseks/meetodiks peetakse nõustamist ning ümarlaudade, infopäevade ja suvekoolide korraldamist (vt tabel 5). Vähem efektiivsemaks peavad koordinaatorid oma töös artiklite kirjutamist, internetipõhiseid lahendusi, kampaaniate ja konverentside korraldamist (vt tabel 6).

Tabel 4: Tegevused ja meetodikad, mida koordinaatorid kasutasid oma töös 2009/2010 õppeaasta jooksul (n)

Tegevused ja meetodikad	KOKKU	lasteaedade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
koolitamine	21	12	9
nõustamine	27	16	11
koolituste korraldamine	24	14	10
infopäevad	23	13	10
seminarid	11	7	4
koosolekud	24	14	10
ümarlauad	25	14	11
suvekoolid	17	11	6
konverentsid	5	3	2
kampaaniate korraldamine	9	3	6
projektide kirjutamine	15	9	6
paikkonna laste/noorte tervist puudutava informatsiooni edastamine võtmeisikutele	20	11	9
artiklite kirjutamine	10	7	3
internetipõhised lahendused	7	4	3
ajurünnakute korraldamine	9	6	3
muu*	1	1	-

* hea praktika näited

Tabel 5: Tegevused ja meetodikad, mida koordinaatorid pidasid tulemuslikumaks (n)

Tegevused ja meetodikad	KOKKU	lasteaedade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
nõustamine	11	6	5
ümarlauad	11	5	6
infopäevad	9	6	3
suvekoolid	9	6	3
koolitamine	8	5	3
seminarid	7	5	2
projektide kirjutamine	7	2	5
koolituste korraldamine	5	2	3
koosolekud	5	4	1
ajurünnakute korraldamine	3	2	1
konverentsid	2	-	2
paikkonna laste/noorte tervist puudutava informatsiooni edastamine võtmeisikutele	2	1	1
kampaaniate korraldamine	1	1	-
internetipõhised lahendused	1	1	-
muu*	3	2	1

* kogemuspäev, tagasiside kohalikus ajalehes, hea praktika näited

Tabel 6: Tegevused ja meetodikad, mida koordinaatorid pidasid vähem efektiivsemaks (n)

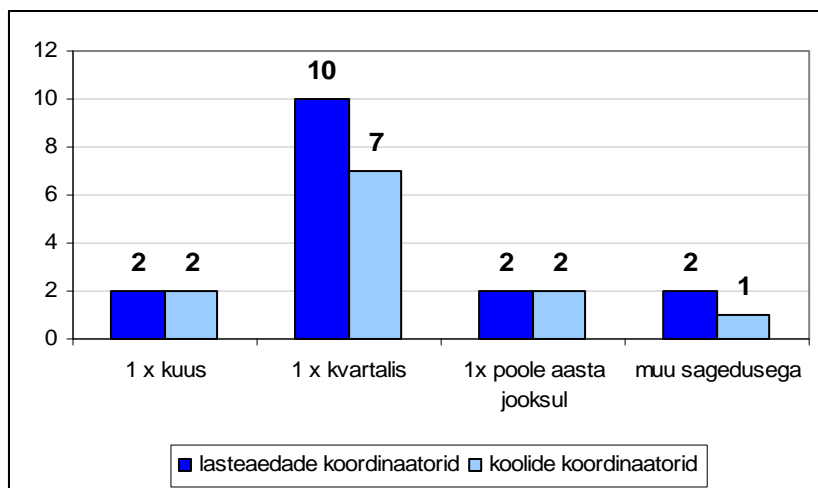
Tegevused ja meetodikad	KOKKU	lasteaedade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
artiklite kirjutamine	15	6	9
internetipõhised lahendused	13	9	4
kampaaniate korraldamine	12	7	5
konverentsid	11	5	6
infopäevad	5	3	2
ajurünnakute korraldamine	4	2	2
koosolekud	3	2	1
ümarlauad	3	2	1
projektide kirjutamine	3	3	-
paikkonna laste/noorte tervist puudutava informatsiooni edastamine võtmeisikutele	3	2	1
koolitamine	1	1	-
koolituste korraldamine	1	1	-
seminarid	1	-	1
muu*	3	2	1

* loeng, pealesunnitud tegevused, muu

3.2. Võrgustiku aktiivsus ja laienemine

28-st ankeedile vastanud koordinaatorist 21 (sh 12 lasteaedade ja 9 koolide koordinaatorit) kohtub TEL/TEK esindajate ja/või meeskonnaga regulaarselt. Rohkem kui pooled koordinaatorid kohtuvad TEL/TEKidega üks kord kvartalis (vt joonis 3). 3 koordinaatorit märkisid kohtumiste sageduseks „muu“ ning täpsustused olid järgmised:

- kaks korda kvartalis;
- vastavalt vajadusele, segadused koordinaatori osas, huvi koordineerimiseks väike;
- vastavalt vajadusele, kuid kõigiga 3 korda aastas.

Joonis 3: TEL/TEK esindajate ja/või meeskondadega kohtumiste sagedused 2009/2010 õppeaasta jooksul (n)

Rohkem kui pooled vastanutest (sh 9 lasteaedade ja 10 koolide koordinaatorit) hindavad oma paikkonna TEL/TEK võrgustikku aktiivseks. Kõige sagedamini avaldub võrgustiku aktiivsus regulaarsetes kokkusaamistes info ja kogemuste jagamiseks. Võetakse aktiivselt osa ka üritustest ja koolitustest ning neid planeeritakse ühiselt. Lasteaedade koordinaatorid tõid võrgustiku aktiivsuse näideteks järgmist:

- *1x kvartalis saadakse kokku, et jagada koemusi ning ideid, tavaliselt on kutsutud ka mõni lektor, kes räägib toitumisest, liikumisest vms.*
- *Toimub omavaheline info ja kogemuste vahetus, koolitused, ümarlaud.*
- *Inimesed on motiveeritud koos tegutsema. Toimuvad regulaarsed infopäevad, inimesed teevad ettepanekuid uuteks koolitusteemadeks. Traditsioonilistelt ühisüritustelt on aktiivne osavõtt. Otsitakse võimalusi projektide kirjutamiseks/ rahastuse saamiseks, parema efektiivsema tegutsemise nimel. Ning peamine on koos tegemise/olemise rõõm!*
- *Viivad jõukohaselt ellu tervisedenduse poliitikat, põhimõtteid. Näiteks südamenädal.*
- *Meil on ühised üritused, jagame kogemusi, suhtleme üksteisega.*
- *Regulaarsed kokkusaamised, ühiselt planeeritud tegevused. Näiteks TEL võrgustiku liikmete õppepäev Puiga lasteaia, teemaks tervise valdkond lasteaia õppekavas ja tervisekasvatuse õppe- ja kasvatustöö osana.*
- *Aktiivne osalemine võrgustikule suunatud tegevustes koostöös tervishoiuosakonnaga, omavaheline koostegevus võrgustiku liikmete vahel.*
- *TEL tegevused kajastatakse igas maakondlikul juhtide või erinevate ainesektsioonide kokkusaamisel.*
- *Erinevatest projektidest osavõtt, koolituste korraldamine, terviseteadlik käitumine.*

Koolide koordinaatorid kirjeldasid paikkondliku võrgustiku aktiivsust järgnevalt:

- *Üritustest osavõtt on 90%.*
- *Suvepäevad ,koolitused lastevanematele, osavõtt vabariiklikust suvepäevadest, koolitus õpetajatele. Tervisenõukogude informeerimine, ümarlaud.*
- *Suheldakse omavahel mitte ainult ürituste raames, vaid ka siis, kui kellelgi abi või nõu läheb vaja.*
- *Pidev infovahetus.*
- *Viivad jõukohaselt ellu tervisedenduse poliitikat, põhimõtteid, nt reipalt koolipinki, tervisepäev, südamenädal, liiklusnädal.*
- *TEK/TEL maakondliku Suvekooli toimumine, kogemuste jagamine võrgustikku mittekuuluvatele koolidele, osalemine konkurssidel- koolitustel aktiivsem kui võrgustikku mittekuuluvatel koolidel.*
- *Maakonnas palju TEKe. TEK on sisuline töö ja aruandlus. Koolitused. TEK ja suvekoolid*
- *Töökoosolekul osaletakse arvukalt, aktiivselt. Suvekoolist (2010) võeti aktiivselt osa. Kirjavahetus TEK koolidega on aktiivne.*
- *Meeskonnad on uuenenud ja toimub aktiivne kaasatus.*
- *Tervisemeeskonnad tegutsevad koolides ning võrgustiku liikmed suhtlevad ka omavahel.*

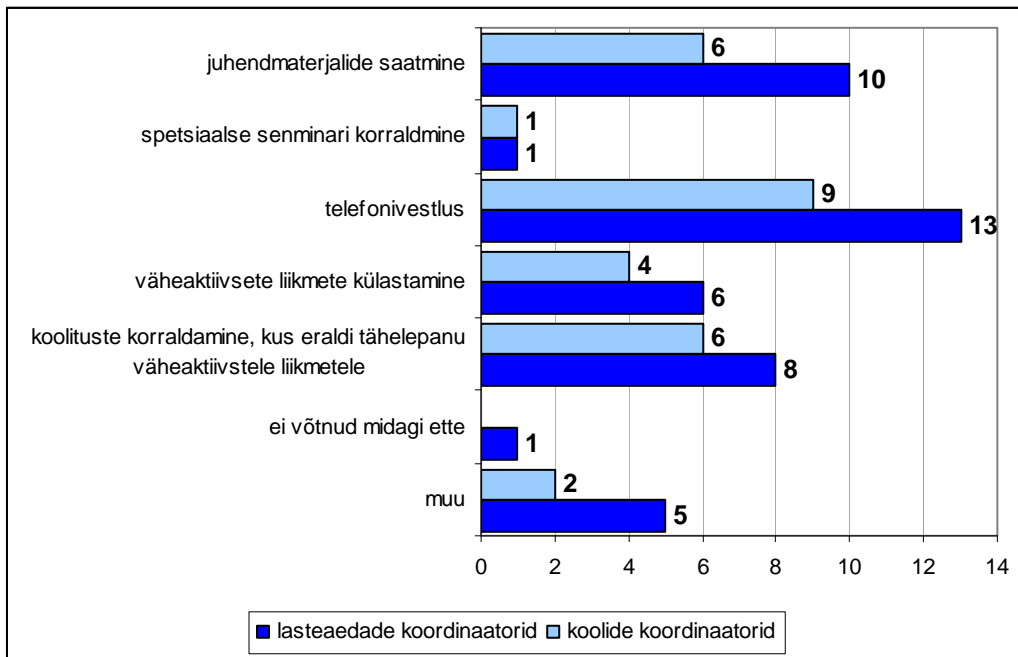
Koordinaatoritelt uuriti, mida nad võtsid ette väheaktiivsete liikmete paremaks kaasamiseks võrgustikku 2009/2010 õppeaastal. Kõige sagedamini on koordinaatorid (3/4 ankeedile vastanutest) väheaktiivsete liikmetega vestelnud telefoni teel. Umbes pooled koordinaatoritest on saatnud väheaktiivsetele liikmetele juhendmaterjale ning koolitustel pööranud neile eraldi tähelepanu. Vastajate hulgas oli ka üks, kes ei võtnud midagi ette paikkondliku võrgustiku väheaktiivsete liikmete paremaks kaasamiseks. Lisaks joonisel 4 toodud tegevustele märkisid lasteaia koordinaatorid ankeeti järgmist:

- *ei olegi väheaktiivseid liikmeid (n=2);*
- *e-maile saatsin;*
- *motivatsiooniürituste korraldamine;*
- *nõustamine.*

Koolide koordinaatorid lisasid ankeeti muu tegevusena järgmist:

- *kirjutasin maakonna ajalehes meie tegevustest ülevaate ja kutsusin teisi kooli ühinema;*
- *vestlesin mitte telefoni teel.*

Joonis 4: Tegevused TEL/TEK paikkondliku võrgustiku väheaktiivsete liikmete võimendamiseks 2009/2010 õppeaasta jooksul

Uute liikmete vastuvõtmine

Üheks võrgustiku aktiivsuse märgiks on uute liikmete lisandumine TEL või TEK võrgustikku. Ankeedile vastajate andmetel liitus 2009/2010 õppeaasta jooksul TEL võrgustikuga kokku 29 lasteaeda ja TEK võrgustikuga kokku 19 kooli. 1/4 koordinaatorite andmetel ei liitunud nende paikkonnas võrgustikuga lasteaedu ja koole.

Respondentidel paluti kirjeldada protsessi, mis toimub uute liikmete vastuvõtmisel paikkondlikku TEL/TEK võrgustikku. Kaks vastajat märkisid, et viimasel ajal ei ole uusi liikmeid vastu võetud. Ühel neist on hetkel käsil kahe võimaliku uue liikme nõustamine ning teine koordinaator tegeleb kõikide maakonna lasteaedadega, mitte ainult TELidega. Üks koordinaator lisas, et liitumine on kesine, liikmeteks on algselt kampaaniaga liitunud, käesolevaks ajaks peetakse seda tööd liiga mahukaks. Ühe koordinaatori hinnangul paikkondlik protseduur puudub. Üldiselt toimub aga uute liikmete vastuvõtmine võrgustikku järgmise skeemi alusel:

- 1) Levitatakse teavet TELide või TEKide põhimõtetest, tervisedendusest ja võrgustiku tegevusest. Selleks korraldatakse üritusi, koolitusi või külastatakse lasteaedu/koole.
- 2) Potentsiaalne uus liige avaldab soovi liitumaks kas TEL või TEK võrgustikuga. Selleks võetakse ühendust kas kohaliku koordinaatoriga või tervisedendajaga.
- 3) Toimub liituda soovijate nõustamine, tutvustatakse liitumiseks vajalikke dokumente, aidatakse ja motiveeritakse igati võimalikke uusi liikmeid.
- 4) Võrgustikuga liitumisest huvitujad saavad dokumendid paikkondlikule koordinaatorile, kes vaatab need üle. Vajadusel konsulteeritakse TAIga ja aidatakse dokumentatsiooni lõplikul vormistamisel.
- 5) Liitujate sobivuse korral edastatakse liitumispaberid TAIle.
- 6) TEK/TEL tunnistus antakse kätte mõnel üritusel.

Täpsemalt kirjeldasid lasteaedade koordinaatorid protseduuri järgmiselt:

- *Liituja avaldab soovi, seejärel tutvustab koordinaator liitumise dokumente, valmis dokumente vaatleb koordinaator ja sobivuse korral kirjutab soovituskirja TAIsse.*

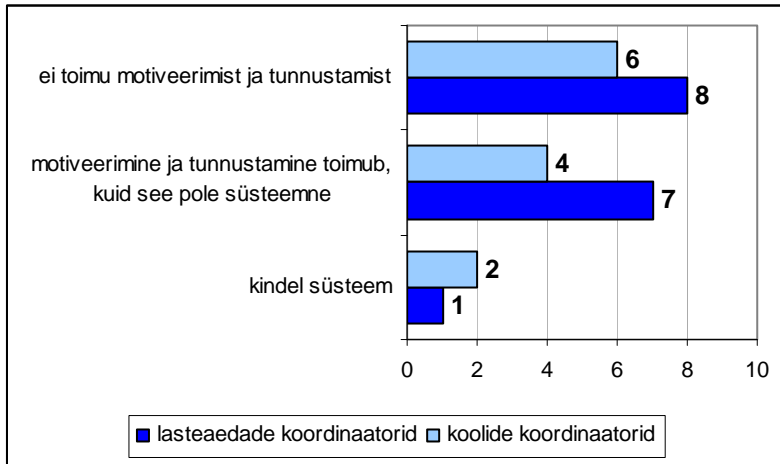
- *TEL võrgustikuga liitumist soovivate lasteaedade tegevuskavade koostamise nõustamine, ettepanekute tegemine nii kirjalikult kui ka telefoni teel.*
- *Koolitus, tutvustus ja pärast liitumist ühisel lasteaedade juhtide nõupidamisel tutvustatud uut TEL liitujat.*
- *Uusi liikmeid ei ole vastuvõetud alates 2003.aastast. Praegu käib kahe asutusega eeltöö, nõustamine. Esmalt võetakse minu või tervisedendajaga ühendust, vajadusel lähen asutusse kohale, nõustan. Enne paberite esitamist TAIsse vaatan need läbi, teen omapoolsed märkused.*
- *uusi liikmeid vastu võtnud pole, tegelen pidevalt kõikide maakonna lasteaedadega, mitte ainult TELidega.*
- *Kõigepealt motiveerimine ja nõustamine. Lasteaia tervisemeeskond viib läbi tervisealase sisehindamise, koostab tegevuskava. Tutvun sellega, vajadusel teen ettepanekuid, saadan TAIsse.*
- *Tutvustada võrgustiku tegevust, tekitada huvi liitumiseks, jagada infot liitumisvõimaluste kohta, aidata koostada liitumisdokumente ja liitumisel jagada infot ja nõustada tegevuste planeerimisel ja korraldamisel. Tervisemeeskonna võtmeisikute motiveerimine ning sulanduda aitamine teiste lasteaedade esindajatega.*
- *Paikkonnas protseduur puudub, see on toimunud TAI poolt korraldatud suvekoolis pidulikult või siis juhtide ühenduse kaudu mingil pidulikul koosviibimisel.*
- *Vastavalt etteantud statuudile.*
- *Esialgne versioon saadetakse piirkonna TEL koordinaatorile, kes konsulteerib vastavalt vajadusele TAIga, ja siis edastab lasteaed materjalid TAIsse.*

Koolide koordinaatorid kirjeldasid uute liikmete vastuvõtmist järgnevalt:

- *Kutsun huvilised/liituda soovijad meie üritustele. Tutvustan ise TEK põhimõtteid. liitujatega tegelen eraldi.*
- *Teeme koostööd, kutsume ühisüritustele ja siis vormistame.*
- *Kesine. Kes alguses kampaaniaga kaasa löid, need on. Tänapäevaks peetakse seda tööd liiga mahukaks lisatööks.*
- *Teavitustöö TEK võrgustikust. Suhtlemine koolidega, kellele tundub selline koostöö vorm sobivat. Nõustamine TEK võrgustikku astumiseks. Tutvumine kooli tervisenõukoguga. Avalduse jm materjali edastamine TAIsse.*
- *Tuleb toetada kooli, kes liitumissoovist märku andnud. Julgustada ja aidata meeskonda luua.*
- *Infovahetus (mis eesmärgid ja kuidas saab TEK kooliks). Dokumentide täitmine. Dokumentide vaatamine, parandamine, täpsustamine. TAI-sse saatmine.*
- *Tervisedenduse põhimõtete tutvustus, koolitus, liitumine, teistele ühisnõupidamisel tutvustamine.*
- *Tunnistused saadakse kätte maakondliku tähtsusega üritusel-tervisefoorum või terviseaktiivi laager.*
- *Sujuv, pidev, loominguiline, vabatahtlik.*
- *Hetkel on üks uus kool liitumas, täidab dokumente. Arvan, et koolide direksioonid ei pea seda valdkonda primaarseks, toetavad vähe koolide koordinaatoreid.*
- *Tutvustatakse kohaliku omavalitsuse esindajatele ja kooli hoolekogule TEK tegevust ja olemust, maakonna tervisefoorumil antakse pidulikult kätte tunnistus.*
- *Tutvustatakse TEK kooli ideoloogiat ning soovijatele antakse infot nii võrgustiku kui sellega liitumise kohta. Suunatakse neid koolitustele, kus saavad ülevaate tervisedenduslikust tegevusest ja tervisemeeskondade töö korraldamisest. Nõustamine liitumiseks ning abi liitumise järel tervisemeeskonna töö korraldamiseks ja analüüsimiseks.*

Liikmete motiveerimine ja tunnustamine

Üheks võimaluseks liikmete aktiivsemaks kaasamiseks võrgustikku on nende motiveerimine ja tunnustamine. 28-st koordinaatorist pooled vastasid, et neil toimub liikmete motiveerimine ja tunnustamine ning sealhulgas vaid kümnendikul juhtudel on olemas kindel väljakujunenud süsteem selleks (vt joonis 5).

Joonis 5: Paikkondlikes TEL/TEK võrgustikus toimuv liikmete motiveerimine ja tunnustamine (n)

Koordinaatoritel paluti kirjeldada, kuidas nende paikkonnas 2009/2010 õppeaastal motiveeriti ja tunnustati võrgustiku liikmeid. Praktiliselt kõik näiteid toonud vastajad nimetasid ühe motivaatorina üritustel osalemise võimalust. Võrgustike liikmetele korraldatakse väljasõite, suve- ja talvekoole, spetsiaalseid motivatsiooniüritusi ja -koolitusi. Sama oluline on ka avalik tunnustamine: valitakse aasta tervisedendaja, tänukirjade jagamine, edukate tegijate ja tegevuste äramärkimine, suuline tänu, tänuürituste korraldamine jms. Ühel juhul toodi esile, et motiveerimine ja tunnustamine on võetud mitmes lasteaias tähelepanu alla ning tervise valdkond on lisatud motivatsioonisüsteemi. Lasteaedade koordinaatorid tõid järgmisi näiteid paikkondlike võrgustike liikmete motiveerimise ja tunnustamise kohta:

- Väljasõitude-üritustega, tänukirjaga, suulise tänuga.
- Suvekooli näol.
- Tartumaa tervisefoorumil.
- Avalik tunnustamine: koosviibimistel, meene logoga, tänukiri, prii pääse või soodustus TEL üritustele.
- Tänuürituse korraldamine, parima TEL ja TEK tervisedendaja tänamine ja tunnustamine, suveolümpia TEL tervisemeeskondadele, parima praktika jagamine.
- Motiveerimine ja tunnustamine on võetud mitmes lasteaias tähelepanu alla, motivatsioonisüsteemi on lisatud tervise valdkond. Võrgustikus oleme püüdnud tunnustada sellega, et palunud esineda oma positiivsete kogemustega (näiteks esines Sõlekese lasteaias TM juht lasteaedade direktoritele töökogemusliku ettekandega).
- Valiti aastatervisedendaja, korraldati seminare, kus tunnustati tervisemeeskondade võtmeisikuid.
- Korraldasime koostöös Haridusametiga kevadel motivatsiooniürituse, nüüd sügisel saavad parimad tervisedendajad Haridusametilt tunnustuse Õpetajate Majas.

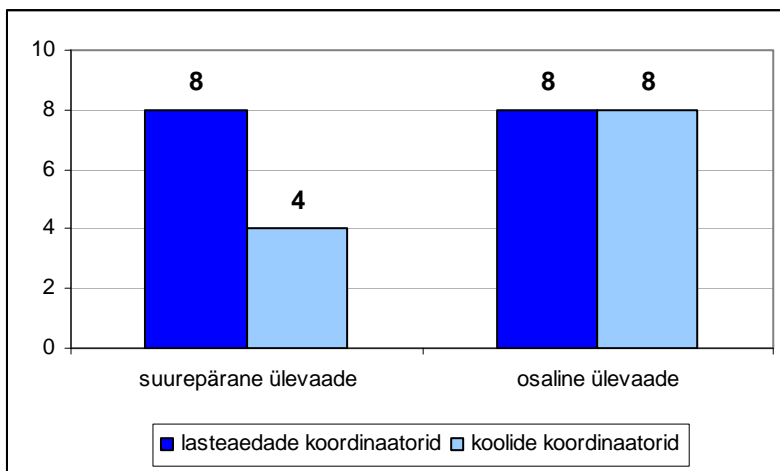
Koolide koordinaatorid kirjeldasid võrgustiku liikmete motiveerimist ja tunnustamist järgnevalt:

- Toimus maakonna TEK sügiskool, osalemine oli tasuta, käisime talvekoolis, sõit oli tasuta. Hea sõna ka lisaks.
- Korraldati tore motivatsiooniüritus, kus saadi üksteisega suhelda ja jagati tunnustust.

- Aasta lõpus premeerimine raamatutega, aasta tervisedendaja valimine, tervisetoaga aktiivselt koostööd tegevate meeskondade tunnustamine tänukirjaga.
- Ümarlaudade koosviibimistel märgiti ära edumeelsed tegijad ja tegevused.
- Liitunud TEK meeskondadele motivatsioonikoolituse läbiviimine ja TEK koolide talispordipäeval osalemise võimalus.
- Tartu linna aasta tervisedendajaks valiti Tartu Kroonuaia Kooli tervisemeeskonna juht Anu Pärnpuu.

3.3. Informatsiooni jagamine võrgustikus

Veidi vähem kui pooled koordinaatoritest hindasid, et nad omavad suurepärasest ülevaadet ning üle poolte osalist ülevaadet võrgustikus toimuvast. Vastajate hulgas ei olnud kedagi, kellel ei oleks üldse teavet võrgustikus toimuva kohta (vt joonis 6).

Joonis 6: Koordinaatorite hinnang ülevaatele võrgustikus toimuvale (n)

Ankeedile vastajatel paluti täpsustada, milliseid infokanaleid nad on 2009/2010 õppeaasta jooksul kasutanud, et saada ülevaadet võrgustikus toimuvast. Tabelis 7 toodud andmete põhjal võib öelda, et sagedamini on kasutatud otsese suhtluse vormi: kõige enam on korraldatud seminare, infopäevi ning ümarlaudu; pooled koordinaatoritest on kohtunud võrgustiku liikmetega. Veidi rohkem kui pooled koordinaatoritest on saanud teavet e-maili vahendusel ja telefonivestluses. Info saamiseks spetsiaalse aruandevormi koostanud on vähem kui kümnendik. Eraldi vaadates on lasteaedade koordinaatorid sagedamini saanud infot võrgustikus toimuva kohta e-maili vahendusel ja seminaridel ning infopäevadel. Koolide koordinaatorid aga telefonivestlustes ning samuti seminaridel-infopäevadel. Lisaks tabelis 7 kajastatud infokanalitele märkisid lasteaia koordinaatorid teabesaamiseks järgmisi võimalusi:

- *Külastasin lisaks TEL lasteaiale ka kõik ülejäanud.*
- *Kevadel palusin ülevaadet õppeaasta jooksul tehtust.*

Üks koolide koordinaator lisas, et neil on olemas spetsiaalne sisehindamise küsimustik.

Tabel 7: Infokanalid võrgustikust toimuvast ülevaate saamiseks 2009/2010 õppeaasta jooksul (n)

Infokanalid	KOKKU	lasteaedade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
spetsiaalne aruandevorm	4	1	3
e-maili teel vabas vormis	19	12	7
telefonivestlustes vabas vormis	17	6	11
seminarid, infopäevad info vahetuseks	21	11	10
ümarlaud info vahetamiseks	16	9	7
võrgustiku liikmetega kohtumine	15	7	8
muu	3	2	1

Heade praktikate jagamine

Kõik ankeedile vastanud märkisid, et nende poolt koordineeritavas võrgustikus jagatakse omavahel häid praktikaid. Kõige sagedamini on oma kogemusi jagatud võrgustiku liikmete koolitustel ning korraldatakse selleks seminare, ümarlaudu ja kokkusaamisi. Harvem jagatakse häid praktikaid artikleid kirjutades ning interneti võimalusi kasutades (vt tabel 8). Etteantud vastustele lisas üks koordinaator, et heade praktikate jagamine toimub ka vestluste käigus.

Tabel 8: Tegevused ja meetodid heade praktikate jagamiseks (n)

Tegevused ja meetodid	KOKKU	lasteaedade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
oma kogemuste jagamine e-maili vahendusel	18	11	7
võrgustiku liikmete koolitustel	24	13	11
seminaride, ümarlaudade, kokkusaamiste korraldamine	23	12	11
ajalehe artiklite kirjutamine	9	7	2
interneti vahendusel (foorumid, portaalid, listid, koduleheküljed, blogid jms)	10	6	4
muu	1	1	-

Tervist edendava lasteaia ja/või kooli põhimõtete tutvustamine

Koordinaatoritelt uuriti, kuidas nad ise on tutvustanud oma paikkonnas tervist edendava lasteaia ja/või kooli põhimõtteid ning mida TEL/TEK võrgustiku liikmed on teinud oma tegevuse ja tulemuste kajastamiseks 2009/2010 õppeaasta jooksul.

Koordinaatorid on sagedamini tervist edendavate põhimõtete tutvustamiseks levitanud teavet e-maili vahendusel ning korraldanud infopäevi, seminare ja ümarlaudu. Lasteaedade koordinaatorid on lisaks veel koolitusi korraldanud ning külastanud võrgustikku mittekuuluvaid lasteaedu ja/või koole. Harvem on koordinaatorid kirjutanud artikleid ning kohtunud valla või linnavalitsuse ja maavalitsuse töötajatega. Lisaks tabelis 9 nimetatule on üks lasteaedade koordinaator tervist edendava lasteaia ja/kooli põhimõtete levitamiseks tutvustanud juhatajate nõupidamisel tervislikku toitu ning üks lasteaedade koordinaator lisas, et võrgustiku liikmed on kirjutanud TEL tegevustest meedias. Üks koolide koordinaator värvas uue kooli TEK võrgustikku.

Tabel 9: Tegevused, mida koordinaatorid on teinud oma paikkonnas tervist edendava lasteaia ja/või kooli põhimõtete tutvustamiseks 2009/2010 õppeaasta jooksul (n)

Tegevused	KOKKU	lasteaedade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
infopäevade, seminaride, ümarlaudade korraldamine	24	12	12
koolituste korraldamine	20	12	8
teabe levitamine e-maili vahendusel	25	14	11
võrgustikku mittekuuluvate lasteaedade ja/või koolide külastamine	18	12	6
valla/linna valitsuse töötajatega kohtumine	6	4	2
maavalitsuse töötajatega kohtumine	10	6	4
tutvustavate artiklite kirjutamine ajakirjandusse	4	3	1
muu	3	2	1

Koordinaatoritele teadaolevalt on TEL/TEK võrgustiku liikmed oma tegevuste ja tulemuste tutvustamiseks kõige sagedamini korraldanud infopäevi, seminare või ümarlaudu, aga ka koolitusi ning levitanud infot e-maili vahendusel. Harvem on oma tegevustest ja tulemustest teavitatud valla või linnavalitsuse töötajaid ning kasutatud interneti võimalusi (vt tabel 10). Lisaks märkis üks koordinaator, et võrgustiku liikmed on korraldanud üritusi lastevanematele.

Tabel 10: Tegevused, mida TEL/TEK võrgustiku liikmed on teinud oma tegevuste ja tulemuste tutvustamiseks 2009/2010 õppeaasta jooksul (n)

Tegevused	KOKKU	lasteaedade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
infopäevade, seminaride, ümarlaudade korraldamine	25	14	11
koolituste korraldamine	16	9	7
teabe levitamine e-maili vahendusel	19	10	9
võrgustikku mittekuuluvate lasteaedade ja/või koolide külastamine	10	6	4
valla/linna valitsuse töötajatega kohtumine	9	5	4
maavalitsuse töötajatega kohtumine	11	6	5
artiklite kirjutamine ajakirjandusse	11	7	4
teabe levitamine interneti vahendusel	9	6	3
muu	1	1	-

3.4. Tervisemeeskondade ja/või -nõukogude juhendamine

Lasteaedade ja koolide koordinaatorite üheks oluliseks tööks on tervisemeeskondade ja/või -nõukogude juhendamine. Anketeeritavatelt küsiti, milliste tegevuste või valdkondade juhendamine toimus 2009/2010 õppeaasta jooksul ning kuidas juhendamine toimus.

Kõik ankeedile vastanud koordinaatorid on 2009/2010 õppeaasta jooksul juhendanud tervisemeeskondi ja/või -nõukogusid. 26 neist (sh 15 lasteaedade ja 11 koolide koordinaatorit) juhendasid nii uusi kui vanu, üks lasteaedade koordinaator ainult uusi ning üks koolide koordinaator ainult vanu võrgustiku liikmeid.

Peaaegu kõik koordinaatorid juhendasid tervisemeeskondi ja/või -nõukogusid tervise tegevuskava koostamisel. Sagedamini juhendati ka tervisemeeskondade/ -nõukogude suutlikkuse hindamise ja tervisealase sisehindamise juures. Veidi vähem oli neid koordinaatoreid, kes aitasid meeskondi/nõukogusid riskiallikate hindamisel ja ohtude väljaselgitamisel, tervisealase sisehindamise tulemuste tõlgendamisel ning psühho-sotsiaalse keskkonna hindamisel (vt tabel 11).

Tabel 11: Tegevused ja valdkonnad, milles koordinaatorid juhendasid tervisemeeskondi ja/või -nõukogusid 2009/2010 õppeaasta jooksul (n)

Tegevused/valdkonnad	KOKKU	lasteaedade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
tervisemeeskondade/ -nõukogude suutlikkuse hindamise läbiviimine	24	14	10
tervisemeeskondade/ -nõukogude suutlikkuse hindamistulemuste tõlgendamine	20	12	8
tervisealase sisehindamise läbiviimine	24	15	9
tervisealase sisehindamise tulemuste tõlgendamine	16	11	5
riskiallikate hindamine ja ohtude väljaselgitamine	15	8	7
psühho-sotsiaalse keskkonna hindamine	16	8	8
mõõdetavate eesmärkide ja tulemuslike tegevuste planeerimine	21	12	9
tervise tegevuskava koostamine	26	15	11
tervise valdkonna integreerimine asutuse arengu- ja tegevuskavasse	22	13	9

Tervisemeeskondade ja/või -nõukogude juhendamiseks kasutasid kõik ankeedile vastanud koordinaatorid e-maili vahendust, peaaegu kõik tegid seda telefoni teel või kohtusid selleks meeskondade/nõukogudega. Oluliselt vähem oli neid, kes koostasid juhendmaterjalid, mille saatsid meeskondadele/nõukogudele (vt tabel 12). Ankeedis etteantud vastusevariantidele ei lisanud ükski koordinaator omapoolseid võimalusi juhendamise läbiviimiseks.

Tabel 12: Tegevused tervisemeeskondade ja/või -nõukogude juhendamisel 2009/2010 õppeaasta jooksul (n)

Tegevused	KOKKU	lasteaedade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
telefoni teel tekkinud küsimustele vastamine	26	15	11
e-maili teel tekkinud küsimustele vastamine	28	16	12
meeskondade ja/või -nõukogudega kohtumine	26	15	11
juhendmaterjalide koostamine ja nende saatmine meeskondadele ja/või -nõukogudele	7	5	2

IV TEADMISED JA OSKUSED

Neljas peatükk kajastab koordinaatorite teadmisi ja oskusi, samuti käsitletakse koolitusvajadust ning valdkondi/teemasid, milles koordinaatorid ise on valmis koolitusi läbi viima või häid praktikaid jagama.

4.1. Hinnang oma teadmistele ja oskustele.

Esmalt paluti ankeeteritavatel hinnata oma teadmisi ja oskuseid 10-pallisel skaalal (1 – teadmised/oskused puuduvad, ..., 10 – teadmised/oskused väga heal tasemel). Sellisel skaalal on keskmiseks hinnanguks 5,5 ja mida kõrgem on keskmine hinnang, seda paremad on teadmised/oskused. Kokku oli ankeedis hindamiseks 30 teemat/valdkonda/oskust. Lisaks paluti vastajatel välja tuua kolm valdkonda, milles on teadmised kõige paremal ning kolm valdkonda, milles kõige halvemal tasemel. Ka oli respondentidel võimalik esile tuua kolm kõige olulisemat valdkonda, milles nad vajavad koolitust koordinaatori rolli täitmiseks.

Hinnang teadmistele ja oskustele

Vastajad hindasid oma teadmisi kaheksal teemal (vt tabel 13). Koordinaatorid on hinnanud oma teadmisi heal tasemel olevaks, enamasti ületavad keskmised hinnangud keskmise taseme 10-pallisel skaalal. Kõige kõrgemalt on hinnatud oma teadmisi tervisedenduse mõiste, olemuse ja mõju ning tervist edendava lasteaia/kooli olemuse ja eesmärgi teemal (mõlemal juhul on keskmine hinnang 9 palli lähedal). Selgelt halvemad on teadmised laste/noorte tervise probleemidest maailmas, hinnang sellele teemale on keskmisel tasemel ehk 5,5. Mõnevõrra madalamal tasemel on teadmised ka laste/noorte tervise probleemidest Eestis ja efektiivsetest sekkumistest tervisedenduses (keskmine hinnang vähem kui 8 palli) (vt tabel 13). Hinnangute sagedusjaotused on näidatud raporti Lisas 2.

Tabel 13: Keskmine hinnang oma teadmistele

Teema/valdkond	KOKKU	lasteaedade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
laste/noorte tervise probleemid Eestis	7,0	6,9	7,2
laste/noorte tervise probleemid maailmas	5,5	5,5	5,6
TEL/TEK võrgustiku kujunemine oma maakonnas/linnas	8,3	8,3	8,4
tervist edendava lasteaia/kooli olemus ja eesmärk	8,7	8,6	8,9
terviseõpetuse- ja kasvatusmetoodika	8,1	7,9	8,3
tervist mõjutavad tegurid (nt sotsiaalsed, majanduslikud, kultuurilised, keskkondlikud, hariduslikud)	8,4	8,3	8,5
tervisedenduse mõiste, olemus ja mõju	8,8	8,9	8,6
tervisedenduse efektiivsed sekkumised	7,6	7,8	7,5

Ka oskuseid hinnati kõrgelt. 22-st hinnatud oskusest (vt tabel 14) 13 on keskmiselt 8 palli või kõrgemad. Kõige kõrgemalt hinnati oma meeskonnatöö- ja suhtlemisoskust ning isiklikku eeskuju positiivse tervisekäitumise kujundamisel (keskmised hinnangud on ligi 9 palli). Lisaks on lasteaedade koordinaatorid hinnanud kõrgemalt ka oma tegevuste organiseerimise oskust ning koolide koordinaatorid pidevat enesetäiendamisevõimet ja võimestamis- ning motiveerimisoskust. Kõige madalamalt on hinnatud inglise keele oskust, keskmine hinnang jääb alla 5,5 (ehk alla 10-pallise skaala keskmise taseme). Kehvemad on ka oskused kohaliku poliitika mõjutamise ning eesmärkide ja sekkumiste planeerimise vallas (keskmised hinnangud jäävad alla 7 palli) (vt tabel 14). Hinnangute sagedusjaotused on näidatud raporti Lisas 3.

Tabel 14: Keskmine hinnang oma oskustele

Oskused	KOKKU	lasteaedade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
koostöövõrgustiku koordineerimise oskus	8,0	7,8	8,3
tegevuskava koostamine	7,9	8,0	7,8
tegevuste organiseerimine	8,5	8,7	8,3
tegevuste hindamine ja analüüsimine	7,9	8,1	7,5
isiklik eeskuju positiivse tervisekäitumise kujundamisel	8,8	8,6	9,0
meekonnatööoskused	8,9	8,6	9,3
strateegilise planeerimise oskus	8,0	8,2	7,8
asjaajamisoskus	8,5	8,4	8,5
suhtlemisoskus	8,9	8,6	9,2
konfliktide lahendamisoskus	8,2	7,9	8,5
täiskasvanute koolitamine	8,3	8,2	8,3
projektkirjutamise oskus	7,7	7,7	7,8
juhtimisoskus	8,2	8,3	8,0
nõustamine ja juhendamine	8,2	8,4	7,8
inglise keele oskus	4,9	5,3	4,4
pidev enesetäiendamise võime	8,4	8,2	8,8
võimestamis-, motiveerimisoskus	8,2	7,7	8,8
meediaga suhtlemine (k.a. artiklite koostamine), tegevuse reklaam	7,3	7,2	7,5
kohaliku poliitika mõjutamine (et otsused oleksid laste/noorte tervise huvides nt)	6,2	6,2	6,3
eesmärkide ja sekkumiste planeerimine	6,7	6,6	6,9
tagasiside andmine	7,8	7,7	8,0
ressursside (inimesed, rahad jne) planeerimine ja nendega hakkama saamine	7,9	7,9	7,8

Ankeedis nimetatud 30 teema/oskuse hulgast paluti koordinaatoritel valida kolm, milles nende teadmised või oskused on kõige paremad ning kolm, milles kõige halvemal tasemel.

Parimate teadmiste/oskuste all nimetati 22 teemat/oskust. Kõige sagedamini toodi esile isiklikku eeskuju positiivse tervisekäitumise kujundamisel, tegevuste organiseerimist, meeskonnatöö- ja suhtlemisoskust (vt tabel 15). Halvemal tasemel teadmiste/oskuste all mainiti 21 teemat/oskust. Siinjuures tulevad selgelt esile kohaliku poliitika mõjutamise ja inglise keele oskus. Sagedamini nimetati ka halbu teadmisi laste/noorte tervise probleemidest maailmas ning vähest strateegilise planeerimise oskust (vt tabel 16).

Tabel 15: Teemad või oskused, milles on koordinaatorite teadmised/oskused nende hinnangul kõige paremal tasemel (n)

Teemad/oskused	KOKKU	lasteaedade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
isiklik eeskuju positiivse tervisekäitumise kujundamisel	12	8	4
tegevuste organiseerimine	9	5	4
meekonnatööoskused	7	4	3
suhtlemisoskus	7	3	4
terviseõpetuse- ja kasvatus metoodika	6	3	3
tegevuskava koostamine	5	2	3
pidev enesetäiendamise võime	4	1	3
tagasiside andmine	4	2	2
TEL/TEK võrgustiku kujunemine oma maakonnas/linnas	3	2	1
tervist edendava lasteaia/kooli olemus ja eesmärk	3	3	-
tervisedenduse mõiste, olemus ja mõju	3	2	1
strateegilise planeerimise oskus	3	3	-
asjaajamisoskus	3	1	2
täiskasvanute koolitamine	3	1	2
koostöövõrgustiku koordineerimise oskus	2	2	-
tegevuste hindamine ja analüüsimine	2	2	-
projektkirjutamise oskus	2	1	1
nõustamine ja juhendamine	2	-	2
laste/noorte tervise probleemid Eestis	1	1	-
konfliktide lahendamisoskus	-	-	1
inglise keele oskus	1	1	-
ressursside planeerimine ja nendega hakkama saamine	1	1	-

Tabel 16: Teemad või oskused, milles on koordinaatorite teadmised/oskused nende hinnangul kõige halvemal tasemel (n)

Teemad/oskused	KOKKU	lasteaedade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
kohaliku poliitika mõjutamine	16	9	7
inglise keele oskus	13	8	5
laste/noorte tervise probleemid maailmas	9	5	4
strateegilise planeerimise oskus	7	3	4
eesmärkide ja sekkumiste planeerimine	6	3	3
tervisedenduse efektiivsed sekkumised	5	2	3
projektkirjutamise oskus	4	3	1
meediaga suhtlemine, tegevuse reklaam	4	1	3
terviseõpetuse- ja kasvatus metoodika	3	2	1
tegevuste hindamine ja analüüsimine	3	2	1
täiskasvanute koolitamine	2	1	1
võimestamis-, motiveerimisoskus	2	2	-
ressursside planeerimine ja nendega hakkama saamine	2	1	1
laste/noorte tervise probleemid Eestis	1	1	-
tervist mõjutavad tegurid	1	1	-
tegevuskava koostamine	1	1	-
asjaajamisoskus	1	-	1
konfliktide lahendamisoskus	1	-	1
juhtimisoskus	1	1	-
pidev enesetäiendamise võime	1	1	-
tagasiside andmine	1	1	-

Koolitusvajadus

Ankeedis nimetatud 30 teema/oskuse hulgast paluti koordinaatoritel nimetada kolm, milles nad vajavad koolitust koordinaatori rolli täitmiseks. Nimetati 23 teemat või oskust. Kõige sagedamini leidsid koordinaatorid, et oma töö tegemisel vajavad nad koolitusi projektikirjutamises, inglise keeles ja kohaliku poliitika mõjutamise võimalustest (vt tabel 17).

Tabel 17: Teemad või oskused, milles koordinaatorid oma tööalase rolli täitmiseks vajavad kõige enam koolitust (n)

Teemad/oskused	KOKKU	lasteaedade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
projekti kirjutamine	8	5	3
inglise keel	8	3	5
kohaliku poliitika mõjutamine	8	6	2
strateegiline planeerimine	6	3	3
tervisedenduse efektiivsed sekkumised	5	3	2
meediaga suhtlemine, tegevuse reklaam	5	3	2
eesmärkide ja sekkumiste planeerimine	5	2	3
koostöövõrgustiku koordineerimine	4	2	2
tegevuste hindamine ja analüüsimine	4	2	2
konfliktide lahendamine	4	3	1
võimestamine, motiveerimine	4	3	1
ressursside planeerimine ja nendega hakkama saamine	4	3	1
laste/noorte tervise probleemid Eestis	3	1	2
laste/noorte tervise probleemid maailmas	3	1	2
terviseõpetuse- ja kasvatusese meetodika	3	3	-
tegevuskava koostamine	2	1	1
juhtimine	2	-	2
tervist mõjutavad tegurid	1	-	1
meekonnatöö	1	1	-
asjaajamine	1	1	-
täiskasvanute koolitamine	1	1	-
nõustamine ja juhendamine	1	-	1
tagasiside andmine	1	1	-

4.2. Oma teadmiste ja oskuste jagamine

Esmalt uuriti koordinaatoritelt, keda nad on ise valmis koolitama ning siis, mis teemadel nad on valmis koolitusi läbi viima ning häid praktikaid jagama.

Enam ollakse valmis koolitama koostöövõrgustiku liikmeid. Rohkem kui 3/4 ankeedile vastanutest (sh 14 lasteaedade ja 10 koolide koordinaatorit) märkisid, et on nõus seda tegema. Teisi koordinaatoreid oli valmis koolitama veidi rohkem kui kolmandik vastanutest (sh 7 lasteaedade ja 4 koolide koordinaatorit).

Ankeedis esitati kaks konkreetset teemat (vigastuste vältimine/turvalisuse tagamine; hammaste tervis) ning küsiti koordinaatorite valmisolekut neis koolitusi läbi viima. Ankeedile vastanud koordinaatorite hulgas on rohkem neid, kes on nõus läbi viima koolitusi vigastuste vältimise ja turvalisuse tagamise teemal – 17-st nii vastanust 11 olid lasteaedade ja 6 koolide koordinaatorit. Hammaste tervise teemal oli valmis koolitama teisi 2 koordinaatorit (sh 1 lasteaedade ja 1 koolide koordinaator).

Ankeedis nimetatud 30 teema/oskuse (vt tabel 13 ja 14) hulgast oli respondentidel võimalik valida kolm, milles nad on valmis koolitusi läbi viima. Kokku toodi esile 23 teemat/oskust. Kõige sagedamini avaldati koolitusvalmidust tegevuste organiseerimise alal, isikliku eeskuju positiivse tervisekäitumise kujundamisel ja meeskonnatöö valdkonnas (vt tabel 18).

Tabel 18: Teemad või oskused, milles koordinaatorid on valmis koolitusi läbi viima (n)

Teemad/oskused	KOKKU	lasteaegade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
tegevuste organiseerimine	9	5	4
isiklik eeskuju positiivse tervisekäitumise kujundamisel	7	4	3
meeskonnatöö	7	6	1
tervist edendava lasteaia/kooli olemus ja eesmärk	6	3	3
terviseõpetuse- ja kasvatus metoodika	6	3	3
suhtlemine	6	2	4
TEL/TEK võrgustiku kujunemine oma maakonnas/linnas	5	4	1
koostöövõrgustiku koordineerimine	5	2	3
projekti kirjutamine	5	4	1
tervisedenduse mõiste, olemus ja mõju	4	2	2
tervist mõjutavad tegurid	3	2	1
tegevuskava koostamine	3	1	2
konfliktide lahendamine	3	1	2
tegevuste hindamine ja analüüsimine	2	2	-
asjaajamine	2	-	2
nõustamine ja juhendamine	2	-	2
pidev enesetäiendamise võime	2	-	2
võimestamine, motiveerimine	2	2	-
laste/noorte tervise probleemid Eestis	1	1	-
meediaga suhtlemine, tegevuse reklaam	1	1	-
kohaliku poliitika mõjutamine	1	1	-
tagasiside andmine	1	1	-
ressursside planeerimine ja nendega hakkama saamine	1	1	-

Koordinaatorid, kes olid nõus koostöövõrgustiku liikmeid koolitama, nimetasid kõige sagedamini järgmisi teemasid: 1) meeskonnatöö (24-st koordinaatorist 7), 2) tegevuste organiseerimine (24-st 7), 3) isiklik eeskuju positiivse tervisekäitumise kujundamisel (24-st 6) ja 4) suhtlemisoskus (24-st 6). Koordinaatorid, kes olid valmis koolitama teisi koordinaatoreid, nimetasid kõige sagedamini järgmisi teemasid: 1) tegevuste organiseerimine (11-st koordinaatorist 5), 2) tervist edendava lasteaia/kooli olemus ja eesmärk (11-st 3), 3) terviseõpetuse- ja kasvatus metoodika (11-st 3), 4) suhtlemisoskus (11-st 3).

Vastajatel paluti esile tuua kolm teemat ankeedis nimetatud 30 teema/oskuse (vt tabel 13 ja 14) hulgast, milles nad on valmis jagama hea praktika näiteid teiste koordinaatoritega. Nimetati 23 teemat/oskust ning need kattusid suuresti teemade/oskustega, milles oldi valmis koolitusi läbi viima. Kõige sagedamini ollakse valmis hea praktika näiteid jagama tegevuste organiseerimise ja meeskonna töö vallas ning isikliku eeskuju positiivse tervisekäitumise kujundamise alal (vt tabel 19).

Tabel 19: Teemad või oskused, milles koordinaatorid on valmis jagama hea praktika näiteid teiste koordinaatoritega (n)

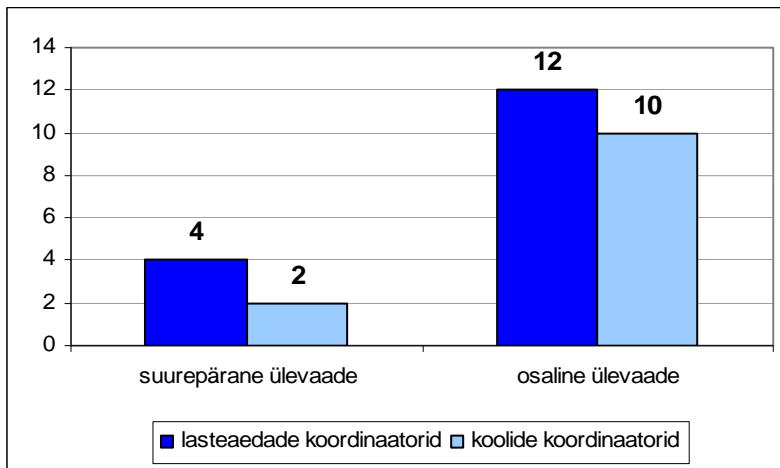
Teemad/oskused	KOKKU	lasteaegade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
tegevuste organiseerimine	12	6	6
meekonnatöö	9	7	2
isiklik eeskuju positiivse tervisekäitumise kujundamisel	8	4	4
terviseõpetuse- ja kasvatus metoodika	6	3	3
suhtlemine	5	1	4
meediaga suhtlemine, tegevuse reklaam	5	4	1
TEL/TEK võrgustiku kujunemine oma maakonnas/linnas	4	2	2
tegevuskava koostamine	4	3	1
võimestamine, motiveerimine	4	3	1
asjaajamine	3	1	2
projekti kirjutamine	3	2	1
tagasiside andmine	3	1	2
tervist edendava lasteaia/kooli olemus ja eesmärk	2	1	1
tervist mõjutavad tegurid	2	-	2
koostöövõrgustiku koordineerimine	2	1	1
tegevuste hindamine ja analüüsimine	2	2	-
konfliktide lahendamine	2	1	1
nõustamine ja juhendamine	2	1	1
kohaliku poliitika mõjutamine	2	2	-
strateegiline planeerimine	1	1	-
täiskasvanute koolitamine	1	1	-
juhtimine	1	1	-
pidev enesetäiendamise võime	1	-	1

V TERVISEDENDUS PAIKKONNAS

Viendas peatükis antakse ülevaade laste/noorte tervise ja heaoluga seotud probleemidest, arendamist vajavatest valdkondadest ning viimase kolme aasta jooksul toimunud nii positiivsetest kui negatiivsetest muutustest. Peatükis kajastatakse tervisedendust kahel – paikkondlikul ja lasteaia/kooli – tasandil.

5.1. Paikkondlik tasand

Viiendik koordinaatoritest evib oma hinnangul suurepärasest ülevaadet laste/noorte tervise ja heaoluga seotud probleemidest paikkonnas. Ülejäänud omavad osalist ülevaadet antud valdkonnas. Ankeedile vastanute hulgas ei olnud kedagi, kes enda hinnangul ei omaks mingitki ülevaadet laste/noorte tervise ja heaoluga seotud probleemidest oma paikkonnas (vt joonis 7).

Joonis 7: Koordinaatorite hinnang ülevaatele laste/noorte tervise ja heaoluga seotud probleemidest oma paikkonnas (n)

Ankeedile vastajatel paluti esile tuua kolm kõige olulisemat laste/noorte tervise ja heaoluga seotud probleemi oma paikkonnas. Kõige sagedamini (14 korral) tõstatati rahalisi probleeme. See on ka sageli põhjuseks ülejäänud probleemidele. Nimetati vanemate madalaid palkasid treeningute rahastamiseks, riigi toetuse puudust hammaste eest hoolitsemisel, tasuta huviharidust, kohaliku omavalitsuste võimaluste puudumist tervishoiutöötaja ametikoha rahastamiseks, üldist vaesust, sotsiaalsete võimaluste suurt erinevust omavalitsuse haldusalade piires, „kääre“ Haigekassa, tööandja ja töötaja vahel, mistõttu vanemad ei jää koju haigete lastega jms. 12 korral toodi esile laste/noorte vähest kehalist aktiivsust: vähesed sportimisvõimalused, vanemate vähene teadlikkus laste liikumisvajadusest, laste vähene liikumine õues jms. Sama palju ehk 12 korral nimetati ka sõltuvusainete tarvitamist, enam tõstasid seda probleemi koolide koordinaatorid ning sagedamini nähti probleemina alkoholi tarvitamist (7 korral) (vt tabel 20). Täpsemalt on koordinaatorite poolt nimetatud probleemid esitatud raporti Lisas 4.

Tabel 20: Laste/noorte tervise ja heaoluga seotud probleemid (n)

Probleem	KOKKU	lasteaedade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
rahalsed probleemid	14	12	2
vähene kehaline aktiivsus	12	8	4
sõltuvusainete (tubakatooted, alkohol, narkootikumid) tarvitamine	12	3	9
toitumisharjumused, üle- ja alakaal	8	4	4
lastevanemate, laste/noorte teadlikkus tervisest ja tervisekäitumisest	8	6	2
vähene turvalisus ja traumad	6	6	-
vaimne tervis, psühho-sotsiaalne keskkond	6	2	4
vähesed võimalused meelepäraseks huvitegevuseks, vaba aja sisustamiseks	3	1	2
erivajadustega lapsed	3	-	3
rühihäired	2	1	1
liigne arvuti kasutamine	2	1	1
diabeeti haigestumise suurenemine	2	1	1
tervishoiu töötajate puudumine lasteaias/koolis	2	1	1
koolivägivald	2	-	2
muud probleemid	8	4	4

Samuti paluti koordinaatoritel nimetada kolm kõige olulisemat valdkonda, mis vajavad arendamist. Ülekaalukalt kõige sagedamini (16 korral) mainiti vajadust suurendada terviseteadlikku käitumist nii lastevanemate kui personali hulgas ning liikumisvõimalusi parandada (15 korral). Esimesel juhul tõsteti esile lastevanemate koolitamist, lastevanemate teadlikkuse tõstmist/suhtumise muutmist lapse tervist ohustavatest riskikäitumisest, teavitamise vajadust, vanemate huvitatust, personali koolitamist/arendamist jms. Teise valdkonna osas nimetati liikumis- ja sportimisvõimaluste loomist, spordirajatiste nappust (eriti maapiirkondades), rohealade väljaarendamist, spordiürituste korraldamist, terviseradade ja erinevate sportimisvõimaluste kaardistamist jms. Lisaks toodi esile sagedamini ka huvitegevuse (8 korral) ning psühho-sotsiaalse keskkonna ja vaimse tervisega (7 korral) seonduvat (vt tabel 21). Täpsemalt on koordinaatorite poolt nimetatud arendamist vajavad valdkonnad esitatud raportis Lisas 5.

Tabel 21: Arendamist vajavad valdkonnad (n)

Valdkond	KOKKU	lasteaedade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
lapsevanemate, personali terviseteadlik käitumine	16	12	4
liikumisvõimalused	15	10	5
huviharidus, vaba aja sisustamise organiseerimine, huvitegevuse arendamine	8	3	5
psühho-sotsiaalne keskkond, vaimne tervis	7	5	2
füüsiline keskkond	5	3	2
toitumisharjumused	5	3	2
vigastuste ennetamine, turvalisus	5	3	2
sõltuvusainete tarvitamise ennetamine	5	2	3
riskikäitumise teadvustamine	3	-	3
vägivald	2	-	2
hambad, hügieen	2	2	-
vaesuse leevendamine	2	1	1
muud valdkonnad	13	7	6

Hinnang oma tegevuse mõjule paikkonna tasandil

Ankeedile vastajatel oli võimalik hinnata, kuidas nende tegevus on paikkonna tasandil mõjutanud muutuseid kolmes valdkonnas. Hinnangute andmisel kasutati 6-pallist skaalat (0 – mõju puudub, 1 – mõjutanud väga vähesel määral, ..., 5 – mõjutanud väga oluliselt). Sellisel skaalal on keskmiseks hinnanguks 2,5 ja mida kõrgem on keskmine hinnang, seda olulisem on mõju valdkonnas toimunud muutustele.

Koordinaatorite hinnangul on nende tegevuse mõju kõige olulisem olnud laste tervise teema kajastamisel paikkondlikkus arengukavas, keskmine hinnang on üle 3 palli. Üle keskmise taseme on hinnatud oma mõju ka füüsilise ja psühho-sotsiaalse keskkonna kujundamise ning arendamise valdkonnas (vt tabel 22). Hinnangute sagedusjaotused on näidatud raportis Lisas 6.

Tabel 22: Keskmine hinnang oma tegevuse mõjule kolmes valdkonnas paikkonna tasandil

Valdkond	KOKKU	lasteaedade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
terve ja turvalise füüsilise keskkonna kujundamine	2,6	2,4	2,9
tervist toetava psühho-sotsiaalse keskkonna arendamine	2,7	2,6	2,8
laste tervise teema kajastamine paikkondlikes arengukavades	3,2	3,1	3,3

Ankeedile vastajatel paluti tuua näiteid oma tegevuse mõjust valdkondade kaupa. Terve ja turvalise füüsilise keskkonna kujundamise mõjutamisest tõid näiteid 23 vastajat (sh 12 lasteaedade ja 11 koolide koordinaatorit). Sagedamini toodi esile, et turvalisuse ja ohutuse teema on kaasatud seminaride, ürituste ning koolituste kavasse ja osaletakse meeskondade töös, kus teemaks on terve ning turvalise keskkonna kujundamine. Samuti osaletakse terviseprofiilide ja tegevuskavade koostamisel ning füüsilisse keskkonda puutuv kajastub neis. Korraldatakse regulaarseid turvalisuse hindamisi ning toimuvad olukorra kaardistamised. Lasteaedade koordinaatorid tõid järgmisi näiteid oma tegevuse mõjust terve ja turvalise keskkonna kujunemisel:

- *Osalemine maakonna turvalisuse teemakojas. Osalemine turvalisuse koolitustel.*
- *Mänguväljakute remondivajaduse suunamine.*
- *Uue tervisekeskuse olemasolu.*
- *Regulaarsed "turvareidid" -riskikohtade analüüs lasteaia. Omavalitsus on tagasisidest väga huvitatud, kõik turvalisema keskkonna muutmise heaks.*
- *Kuulumine traumameeskonda, kes hindab turvalisus kuu projekte.*
- *Paikkonnas on võimalik keskkonda kujundada läbi teadliku lasteaia personali ja lastevanemate kaudu. Sealt edasi hoolekogu ja kohalik omavalitsus.*
- *Kajastub terviseprofiilis.*
- *Hariduskomisjoni liikmena seisin selle eest, et lasteaiaid ja koolid saaksid uued ja turvalised mänguväljakud.*
- *Turvalisuse hindamine, kriisiplaanide koostamine, psühholoogilise kriisiga toimetuleku kavade koostamine.*
- *Teema kaasamine seminaride päevakavasse, tervisetelkide töösse, infomaterjalide hankimine ja vahendamine lasteaedadele.*
- *Lasteaedade vajaduste kaardistamine ja ettepanekute tegemine omavalitsustele finantside taotlemiseks.*
- *Mini-SOS, osalemine Haigekassa projektis.*

Koolide koordinaatorid tõid järgmisi näiteid:

- *Osalen maakonna tervisenõukogu töös.*
- *Valdades terviseprofiilide koostamine. Koolitused.*
- *Mõtteviisi muutus.*
- *Nõustanud.*
- *Osalen Raplamaa Tervisenõukogu töös, Punase Risti töös.*
- *Kajastub terviseprofiilis.*
- *Ühise ohutuspäeva läbiviimine kaasates kõiki ohutusteemaga tegelevaid asutusi/organisatsioone (Päästeamet, Punane Rist, politsei, maanteeamet, Tamrex, Kaitseliit. päästekoerad ....).*
- *Üritused.*
- *Koostöö kohaliku maavalitsuse ametnikega.*
- *Olukorra kaardistamine, tegevuskavade koostamisel osalemine.*
- *Tervisetelkide tegevus, kus jagatakse infot ja tutvustatakse terve ja turvalise keskkonna kujundamise võimalusi. Vigastuste ennetamise kampaania "Mõtlematu tegu.." tutvustamine ja noortega koos arutelu keskkonna parandamise võimaluste üle.*

Oma tegevuse mõjust terve ja toetava psühho-sotsiaalse keskkonna arendamisel tõid näiteid 23 vastajat (sh 12 lasteaedade ja 11 koolide koordinaatorit). Kõige sagedamini nimetati koolitustega seonduvat – levitatakse informatsiooni koolituste kohta, aidatakse korraldada koolitusi, otsitakse lektoreid. Jagatakse ka antud teemaga seotud teavet ning korraldatakse üritusi, teemapäevi ja seminare. Lasteaedade koordinaatorid tõid esile järgmist:

- *Koolitusinfo edastamine. Head inimsuhted.*
- *Pakkunud välja koolitajaid, organiseerinud koolitusi, jaganud infomaterjale.*

- Uute huviringide käivitamine.
- Ühised seminarid, koolitused, väljasõidud, teemapäevad.
- Ankeetidest ilmnes, et on vajadus loengu järele "Erivajadusega laps lasteaias" Edastasin vajaduse ja maakonna tervisedendaja organiseeris loengu.
- Vaimselt terve õhkkond asutuses, väärtushinnangute olemasolu ja hinnatud personal loovad suurepärase aluse tervist toetavale paikkonnale.
- Kajastub terviseprofilis.
- Koolituste "Turvaline lasteaed" informatsiooni levitamine.
- Koolitus toimetulekuks psühholoogilise kriisi olukordadega lasteaias.
- Seminaride päevakavades, sotsiaalteatri etendus tervisemeeskondade võtmeisikutele.
- Tervisefoorum lasteaegade töötajatele.
- AIDS-i ennetuskeskuse infopäev- HIV positiivne laps lasteaias.

Koolide koordinaatorid esitasid oma tegevuse mõjust psühho-sotsiaalse keskkonna arendamisel järgmisi näiteid:

- Pakkunud vajalikke koolitusi.
- Tervisepäevad. Koolitus "Vaimne tervis" Uuringud ja analüüsid.
- Mõtteviisi muutus.
- Nõustanud.
- Aitan luua tugiõpilasliikumise teket Raplamaal.
- Kajastub terviseprofilis.
- Vaimse tervise nädalad koolides kaasates TORE organisatsiooni liikmeid.
- Koolitused.
- Koolitaja loeng TEK koolide koordinaatoritele.
- Sekkumine Paide linna Sotsiaaltöökeskuse töökorraldusse, et sotsiaalpedagoogid teenindaks koolides kohtadel.
- Foorumteatri võimalused selles valdkonnas ning koostöös sidusrühmade esindajatega nende võimaluste tutvustamine.

Endapoolse panuse kohta laste tervise teema kajastamisel paikkondlikes arengukavades töid näiteid 23 vastajat (sh 12 lasteaegade ja 11 koolide koordinaatorit). Kaks koordinaatorit mainisid, et paikkonna tasandil ei ole nende tegevus mõju avaldanud. Ülejäänud näiteid toonud koordinaatorid aga mainisid, et pööratakse tähelepanu laste tervise teemale, osaletakse töögruppides, ühisprojektides. On osaletud terviseprofiilide koostamisel, viiakse läbi uurimusi ning nende tulemusi võetakse arvesse arengukavade ja terviseprofiilide koostamisel. Tegevuse tulemusena kajastub valdkond arengukavades ja on olulisel kohal neis. Lasteaegade koordinaatorid panid kirja järgmised näited:

- Lasteaia tasandil, aga mitte paikkondlikul.
- Kohalike omavalitsusjuhtide ja lasteaegade juhtide tähelepanu pööramine laste tervise teemadele.
- Osalenud töögruppides.
- Ühisprojektid, õppereisid lasteaia personalile/lastele.
- Võrgustiku koosolekute, seminaride protokollid saadan maavalitsuse tervisedendaja kätte.
- Lasteaegade arengu- ja tegevuskavade kaudu on võimalik muuta ka omavalitsuse arengukava, mis käsitleks nii laste tervist kui ka psühho-sotsiaalset ja turvalist keskkonda.
- Kajastub terviseprofilis (olin tervise üks terviseprofiili koostaja).
- Vajadusel nõustanud vanu ja astuvaid TEL liikmeid.
- Paikkondlik arengukava puhul pole suutnud mõjutada.
- Tervishoiuosakonna arengukavas laste tervis on olulisel kohal.

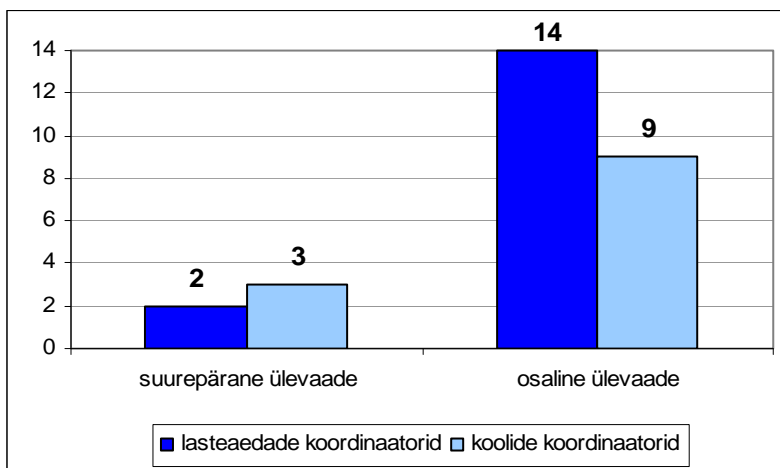
- *Laste vigastuste kvalitatiivse analüüsi põhjal terviseprofiili ja vigastusteprofiili koostamine.*
- *nõustanud, tegevussuundi, sekkumisvajadusi nõustanud, toetudes Tallinna Terviseprofiilile.*

Koolide koordinaatorid esitasid järgmised näited:

- *Aidanud kokku panna maakonna terviseprofiili.*
- *Koolides läbi viidud küsitlused, nende tulemusi kajastatud arengukavades. Lastevanematele tehtud koolitusi.*
- *Mõtteviisi muutus.*
- *Nõustanud.*
- *Osaesin Raplamaa ja Raikküla valla terviseprofiilide ning viimase arengukava koostamisel.*
- *Osaesin terviseprofiili koostamises.*
- *Tutvustanud ja viidanud erinevatele kättesadavatele uuringutulemustele.*
- *Maakonna üritused.*
- *Olen kohalikus ajakirjanduses sellel teemal kaastööd teinud.*
- *Kvalitatiivse analüüsi läbiviimisega.*
- *Koostöö lastesõbralikku linna meeskonnaga, Tartu linna arengukavades on valdkond kajastatud.*

5.2. Lasteaia ja kooli tasand

Vähem kui viiendik koordinaatoritest hindavad, et omavad suurepärasest ülevaadet oma paikkonna lasteaedades/koolides esinevatest tervise ja heaoluga seotud probleemidest ning arenguvajadustest. Ülejäänutel on osaline ülevaade antud valdkonnas ning vastajate hulgas ei olnud kedagi, kellel ei oleks mingit ülevaadet probleemidest ja arenguvajadustest oma paikkonna lasteaedades ja koolides (vt joonis 8).

Joonis 8: Koordinaatorite hinnang ülevaatele tervise ja heaoluga seotud probleemidest ning arenguvajadustest oma paikkonna lasteaedades ja koolides (n)

Ankeedile vastanud koordinaatoritel paluti esile tuua kolm kõige olulisemat tervisemõjurit, mida oleks vaja muuta paikkonna lasteaedades ja koolides. Kõige sagedamini (12 korral) toodi esile laste/noorte liikumisega seotud aspekte: võimalused sportimiseks, rohkem liikumistegevusi õues, vähene osalemine kehalise tundides, rühi kujundamine, liikumise vähesus jms. 9 korral nimetati toitumisega seotud tegureid: rohkem tähelepanu pöörata tervislikule ja tasakaalustatud toidule, tervislik toitumine, toitlustamisel tooraine kättesaadavus

ja hind (kui tegemist ääreala lasteaiaga). Sama palju ehk 9 korral mainiti ka vajadust suurendada teadlikkust. Sealhulgas 4 korral mainiti lapsevanemaid, nt osade lapsevanemate vähenenud huvi ja teadlikkus tervise mõjuritest, puudub lapsevanemate koolituste kindel süsteem (vt tabel 23). Täpsemalt on koordinaatorite poolt esitatud muutmist vajavad tervisemõjurid toodud raportis Lisas 7.

Tabel 23: Tervisemõjurid, mida oleks vaja muuta lasteaedades ja koolides (n)

Tervisemõjur	KOKKU	lasteaedade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
füüsiline aktiivsus, liikumisvõimalused	12	6	6
toitumine	9	4	5
teadlikkus tervise mõjuritest	9	7	2
vaimne tervis, psühho-sotsiaalne keskkond	7	4	3
turvalisus ja vigastused	7	4	3
majanduslikud tegurid	5	4	1
füüsiline keskkond	4	3	1
keskkond	4	3	1
sõltuvusainete tarvitamine	4	-	4
vaba aja sisustamine	3	2	1
tervishoiu töötajate olemasolu ja nende roll	3	3	-
sotsiaalsed suhted, peresuhted	3	2	1
laste arv rühmades	2	2	-
töötajate töökeskkond ja tingimused	2	1	1
koolivägivald	2	-	2
muud tegurid	12	5	7

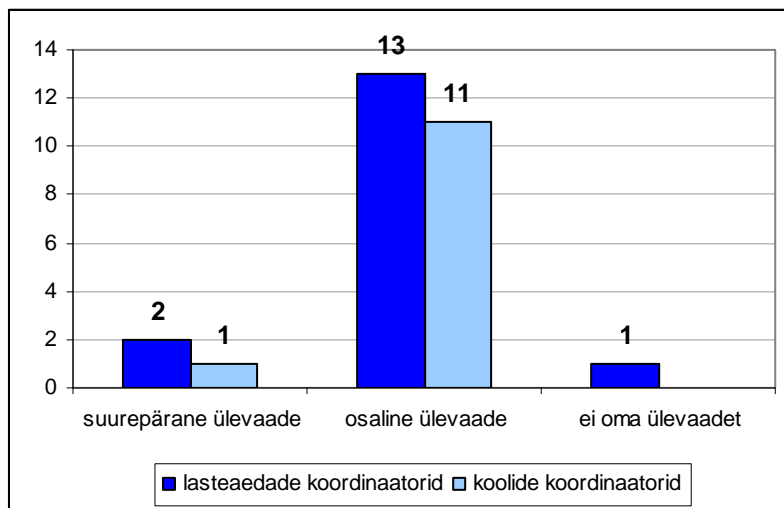
Ankeedile vastajatel oli võimalus esile tuua kolm kõige olulisemat arendamist vajavat valdkonda paikkonna lasteaedades ja koolides. Kõige sagedamini (13 korral) mainiti vajadust tõhustada koostööd erinevate huvigruppide ja spetsialistidega. Nimetati koostööd hambaarstidega, perearstidega, lapsevanematega, kohaliku omavalitsustega, kogukonnaga. Enamasti tõid koostöö vajadust esile lasteaedade koordinaatorid. Järgmisena nähti vajadust arendada turvalisuse ja vigastuste ennetamisega seotud valdkonda, seda nimetati 12 korral ja rohkem toodi antud valdkonda esile lasteaedade koordinaatorite hulgas. Sagedamini nimetati veel liikumisaktiivsuse ja -võimaluste parandamist ning vaimse tervise ja psühho-sotsiaalse keskkonna kujundamist. Mõlemat valdkonda nimetati 10 korral. Erinevalt lasteaedade koordinaatoritest tõid koolide koordinaatorid sagedamini (5 korral) esile sõltuvusainete tarvitamise ennetamise vajadust (vt tabel 24). Täpsemalt on toodud koordinaatorite poolt esitatud arendamist vajavad valdkonnad raportis Lisas 8.

Tabel 24: Arendamist vajavad valdkonnad lasteaedades ja koolides (n)

Valdkond	KOKKU	lasteaedade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
koostöö erinevate huvigruppide ja spetsialistidega	13	12	1
turvalisus, vigastuste ennetamine	12	9	3
liikumisaktiivsus ja võimalused	10	6	4
vaimne tervis, psühho-sotsiaalne keskkond	10	3	7
teadlikkuse tõstmine	9	6	3
toitumisharjumused	8	4	4
sõltuvusainete tarvitamise ennetamine	5	-	5
meeskonnatöö, juhtimine, personali motiveerimine	3	3	-
projektide kirjutamine tegevuste rahastamiseks	2	1	1
koolivägivald	2	-	2
tugisüsteemid	2	-	2
muud valdkonnad	13	7	6

Viimase kolme aasta jooksul toimunud muutused

Kümnendik koordinaatoritest omab suurepäraselt ülevaadet viimase kolme aasta jooksul toimunud muutustest lasteaedades ja koolides. Suurim on nende grupp, kelle hinnangul nad evivad osalist ülevaadet toimunud muutustest ning vastajate hulgas oli ka üks koordinaator, kes ei oma mingit ülevaadet lasteaedades ja koolides viimasel ajal toimunud muutustest (vt tabel 9).

Joonis 9: Koordinaatorite hinnang ülevaatele lasteaedades ja koolides viimase kolme aasta jooksul toimunud muutustest (n)

Ankeedile vastajatel oli võimalik esile tuua kolm kõige positiivsemat ja kolm kõige negatiivsemat muutust lasteaedades ja koolides. Positiivsete muutuste hulgas nimetati ülekaalukalt kõige sagedamini (19 korral) teadlikkuse ja kompetentsuse suurenemist. Eelkõige toodi esile professionaalset ja koolitatud personali. Lisati, et töö lastevanemate ja personaliga on aktiivsem ja mõjusam, tervisedenduse olemust teadvustatakse ja peetakse oluliseks, tervist väärtustatakse enam, tervist ja tervisedendust võetakse koolides loomuliku asjana jms. 9 korral (sh sagedamini koolide koordinaatorite hulgas) mainiti koostöö sagenemist, toodi esile

asutusesisest koostööd, koolide koostööd teiste koolide, lasteaedade ja noortekeskustega, koostööd kogukonnaga ja omavalitsustega. Positiivse muutusena on toit koolides ja lasteaedades muutunud tervislikumaks. Aktiivselt tegutsevad tervisemeeskonnad ja -nõukogud. Mõlemat muutust toodi esile 6 korral. Lisaks töid lasteaedade koordinaatorid sagedamini esile remonditud/renoveeritud/uusi lasteaedu ning õuealade turvalisemaks muutumist (vt tabel 25). Täpsemalt on koordinaatorite poolt nimetatud positiivsed muutused lasteaedades ja koolides esitatud raporti Lisas 9.

Tabel 25: Viimase kolme aasta jooksul toimunud positiivsed muutused lasteaedades ja koolides (n)

Muutus	KOKKU	lasteaedade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
teadlikkuse ja kompetentsuse suurenemine	19	11	8
koostöö muutumine sagedasemaks	9	3	6
tervislikum toit	6	3	3
tervisemeeskondade ja -nõukogude aktiivne tegevus	6	3	3
remonditud, renoveeritud, uued lasteaia hooned	6	6	-
turvaline õueala, uued mänguväljakud	5	5	-
liikumiskiiruse suurenemine	4	2	2
ühisürituste toimimine	4	2	2
lasteaedades/koolides erialaspetsialistid	3	1	2
suuhügieeni paranemine	2	1	1
projektides osalemine	2	1	1
suitsetamise vähenemine	2	-	2
uued õppekavad	2	1	1
muud muutused	13	8	5

Negatiivseid muutuseid toodi esile hästi erinevaid, seda näitab tabelis 26 rida „muud muutused“, kus on ära märgitud üksikud muutused-probleemid, mida ei olnud võimalik klassifitseerida ühise nimetaja alla. Kokku nimetati selliseid muutusi 23 korral, täpsemalt on need esitatud raporti Lisas 10. Üldiselt võib öelda, et kuna küsitlusele eelnenud kolme-aastase perioodi sisse jääb üldine majanduslangus, siis paljud negatiivsed muutused on seotud kas otsesemalt või kaudsemalt sellega. Kõige sagedamini (13 korral) toodigi esile rahaliste ressursside vähenemist, sh mainiti nt palkade kärpimist, koolitusrahade vähenemist, eelarvete kärpimist jms. Järgnevalt nimetati negatiivse muutusena tervishoiutöötajate ja spetsialistide vähesust, koormuste vähendamist või koondamist. Seda töid esile vaid lasteaedade koordinaatorid ning 7 korral. Sagedamini (5 korral) mainiti veel vanemate tööpuudust, vanemate hoolimatust ja vähest huvi ning sõltuvusainete tarvitamise suurenemist. Viimasena nimetatud muutust töid esile koolide koordinaatorid (vt tabel 26).

Tabel 26: Viimase kolme aasta jooksul toimunud negatiivsed muutused lasteaedades ja koolides (n)

Muutus	KOKKU	lasteaedade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
rahaliste ressursside vähenemine, majanduslangus	13	9	4
tervishoiutöötajate, spetsialistide puudumine, koormuse vähendamine või koondamine	7	7	-
vanemate tööpuudus, mis mõjutab laste tervist ja heaolu	5	4	1
vanemate hoolimatus ja vähene huvi	5	2	3
sõltuvusainete tarvitamise kasv	5	-	5
laste arvu suurenemine rühmades, koha puudus	4	4	-
ajanappus	3	1	2
töötajate vähene motiveeritus, tunnustussüsteemi puudumine	3	3	-
erivajadustega laste arvu suurenemine, rühma puudumine	3	3	-
õpilaste tervise halvenemine	2	-	2
närvilisus	2	-	2
meeldiva ja sisuka vaba aja veetmise võimaluste puudumine	2	-	2
koostöö vähesus	2	-	2
muud muutused	23	10	13

Hinnang oma tegevuse mõjule lasteaia ja kooli tasandil

Sarnaselt paikkonna tasandile hindasid koordinaatorid oma tegevuse mõju ka lasteaia ja kooli tasandil. Hinnangute andmisel kasutati 6-pallist skaalat (0 – mõju puudub, 1 – mõjutanud väga vähesel määral, ..., 5 – mõjutanud väga oluliselt). Sellisel skaalal on keskmiseks hinnanguks 2,5 ja mida kõrgem on keskmine hinnang, seda olulisem on mõju valdkonnas toimunud muutustele.

Koordinaatorid hindasid oma tegevuse mõju suhteliselt sarnasel tasemel kõigis kolmes valdkonnas, keskmised hinnangud on üle keskmise taseme. Mõnevõrra kõrgemalt hinnati oma mõju lasteaia/kooli tervise tegevuskava koostamisele (keskmine hinnang 3,5), erinevus paistab silma mõjuga terve ja turvalise füüsilise keskkonna kujundamisele (keskmine hinnang jääb alla 3 palli) (vt tabel 27). Hinnangute sagedusjaotused on näidatud raporti Lisas 6.

Tabel 27: Keskmine hinnang oma tegevuse mõjule kolmes valdkonnas lasteaia ja kooli tasandil

Valdkond	KOKKU	lasteaedade koordinaatorid	koolide koordinaatorid
terve ja turvalise füüsilise keskkonna kujundamine	2,9	2,9	3,0
tervist toetava psühho-sotsiaalse keskkonna arendamine	3,1	3,0	3,2
lasteaia/kooli tervise tegevuskava koostamine	3,5	3,6	3,3

Ka siin paluti ankeedile vastajatel tuua näiteid oma tegevuse mõjust valdkondade kaupa. Terve ja turvalise füüsilise keskkonna kujundamise kohta tõid näiteid 26 vastajat (sh 15 lasteaedade ja 11 koolide koordinaatorit). Kõige sagedamini on koordinaatorid nõustanud antud teemal lasteaedu ja koole: on aidatud turvareidide, tegevuskavade ja riskianalüüside koostamisel. Sagedamini on korraldatud koolitusi ning tehtud ettepanekuid koolituste teemade osas. Oluline on olnud ka info levitamine ja kogemuste jagamisele kaasa aitamine. Lasteaedade koordinaatorid tõid oma tegevuse mõju kohta järgmisi näiteid:

- *Turvamatid atraktsioonide alla. Kulunud mänguvahendite väljavahetamine, uute ehitamine.*
- *Andnud näpunäiteid turvareidide osas, edastanud teiste maakondade häid praktikaid, viinud kokku teiste maakonna lasteaedade esindajatega (Viljandimaa).*
- *Läbi viinud lasteaias tervise valdkonnas sisehindamise.*
- *Nõuanded riskianalüüsi läbi viimiseks, seadusandlusega kursis hoidmine.*
- *Sisehindamise kaudu tähelepanu juhtinud kitsaskohtadele. Koolituse korraldamine.*
- *Teavitustöö ja rääkimine infopäevadel, e-posti teel suhtlemine. Vajadusel lasteaias rääkimas käinud- kui on kutsutud.*
- *Ankeetide täitmisel selguvad prioriteetid.*
- *Harjumaal olen koos Harju Maavalitsuse ja Harjuma Traumanõukoguga korraldanud lasteaedadele vastava teemalisi koolituspäevi, kus saavad osaleda kõik lasteaiad.*
- *Olen juhtinud puudustele tähelepanu ja tutvustanud häid praktikaid.*
- *Uued lauad toolid kahte rühma, valgustuse vahetus kahes rühma mängutoas.*
- *Pöördumine linnavalitsusele- muuta lasteaia ees olev ülekäigurada turvalisemaks. Tehti lisamärgistus ja paigaldati kiirustõkked.*
- *Tervisemeeskonna poolt terve ja turvalise keskkonna kujundamiseks pikaajalised tegevuskavad, kus tegutsevad pedagoogid ja lapsevanemad ja lastes tekitatakse huvid ning kinnistatakse tervislikke harjumusi. Läbi pikema perioodi teadlik tegevus.*
- *Nõustanud riskianalüüsi läbiviimisel kaasata lapsi ja teha seda mänguliselt ning seejärel võtta vastu ehitajatelt nende tööd!*
- *Hasartmängumaksu komisjoni liikmena toetasin lasteaedade selle valdkonna projekte.*
- *Olen nõustanud.*

Koolide koordinaatorid panid kirja järgmised näited:

- *Osalen ka kooli tervisenõukogus.*
- *Tegevuskavade koostamine riskitegurite puhul. Koolitused: liiklus, tulekahju, esmaabi.*
- *Varesema koordinaatori tegemisi toetades ja nüüd võimalikult paljudesse koolidesse jõudmise nimel infopäevadele info viimisega. vajaliku materjali levitamisega.*
- *Nõustanud ürituste korraldamisel.*
- *Propageerin jalgrattajuhilubade ja helkurkoolitusi, osalen ja tutvustan projekti "Kriisiolukorras tegutsemine".*
- *Olen juhtinud puudustele tähelepanu ja tutvustanud häid praktikaid.*
- *Töökoha riskianalüüs, kooli kodukorra reeglite täitmise kontroll, kogemuste jagamine.*
- *KEAT, esmaabi, ettepanekud koolile.*
- *Olen lahti selgitanud kooli töötajate koostöö vajalikkuse keskkonna kujundamisel.*
- *Tegevuskavade juhendamisel.*
- *Aktiivse vahetunni konkursid panid aluse koolides vahetundides õpilaste tegevustele tähelepanu pööramisele eesmärgiga muuta vahetunnid huvitavamaks ning pakkuda õpilastele uudseid tegevusi. Konkursid olid õpilasalgatusel põhinevad. Koolidesse tekkis huvitavaid nurki, mis pakuvad erinevaid tegevusvõimalusi.*

Oma tegevuse mõju kohta tervist toetava psühho-sotsiaalse keskkonna arendamisel lasteaedades ja koolides tõi 25 vastajat (sh 14 lasteaedade ja 11 koolide koordinaatorit). Näidetele toetudes võib öelda, et kõige enam on koordinaatorid mõjutanud antud valdkonna arenemist läbi koolituste ja seminaride. On korraldatud koolitusi, teemasid valitud ning lektoreid soovitatud. Lisaks on levitatud informatsiooni, läbi viidud psühho-sotsiaalse keskkonna hindamisi, aidatud tegevuskavade koostamisel. On toetatud õpetajaid, loodud tunnustav atmosfäär ning korraldatud üritusi. Lastele on seatud sisse eraldi olemise kohad. Samuti on tegevustesse kaasatud lastevanemaid. Lasteaedade koordinaatorid tõi esile järgmist:

- *Soe valgus rühmatoas, soolalambid. Psühho-sotsiaalse keskkonna koolitusel osalenud õpetaja. Raamatunurgad. Eraldumiskohad, -mängud.*
- *Koolituste pakkumistega.*
- *Olen loonud sõbraliku, tunnustava ja toetav atmosfääri. Lapsevanemad on huvitatud lasteaias tööst ning toetavad personali.*
- *Esitus sel teemal, toetudes TAI koolitusele.*
- *Koolituste organiseerimine, vastavasisulise info levitamine lasteaedadele: e-post, infopäevad.*
- *Seminar Punamütsikese lasteaias andis võrgustiku liikmetele sellekohaseid teadmisi.*
- *Oleme osalenud psühho-sotsiaalse keskkonna koolitusel ja TEL-ide kokkusaamistel oleme rõhutanud selle valdkonna olulisust.*
- *Olen juhtinud puudustele tähelepanu ja tutvustanud häid praktikaid.*
- *Ühisüritused töötajatele, "Heade tegude tahvel" – tunnustus.*
- *Viisime läbi psühho-sotsiaalse keskkonna hindamise. rühmades seati sisse lapse eraldioleku kohad.*
- *Seminaride teemad on lähtunud võrgustiku poolt tõstatatud teemadest ja sealt omakorda on viidud info lasteaedades personali ja lapsevanemateni. kasutatakse lektoreid, kes on esinenud seminaride. Seksuaalkasvatuse valukohad, mida käsitlesime viimasel seminaril, leidsid edasi info viimist lastevanematele lasteaedade tegevustes.*
- *Loonud koolitustsükli "Kuidas sul endal läheb" ja jaganud enda eduelamust ning kogemust teiste asutustega ning seda rakendatakse oma asutuse kohandatult ka teistes majades.*
- *Koolituste korraldamine töötajaskonnale.*
- *Olen ära kuulunud, vastavalt oskustele nõustanud.*

Koolide koordinaatorid tõid oma mõju kohta järgmiseid näiteid:

- *Koolituste teemavaliku kaudu.*
- *Ühisüritused. Koolitus "Vaimne tervis" SPA. Tervisepäevad.*
- *Varesema koordinaatori tegemisi toetades ja nüüd võimalikult paljudesse koolidesse jõudmise nimel infopäevadele info viimisega. vajaliku materjali levitamisega.*
- *Nõustanud.*
- *Aitan luua tugiõpilaslükumise teket koolis ja Raplamaal.*
- *Olen juhtinud puudustele tähelepanu ja tutvustanud häid praktikaid.*
- *Tervisenõukogudele psühholoogialase koolituse läbiviimine, lektorite soovitamise.*
- *Isiklik eeskuju, õpetajate tervise toetamine, SPA, väljasõidud.*
- *Koostöö kohalike kauplustega (mitte müüa õpilastele enne koolitoitu rämpstoitu). Olen palunud valla ametnikke kooli vastevanemate koosolekule.*
- *Tegevuskavade juhendamisel.*
- *Foorumteatri etendus "Kehakultus" koostöös Tartu Lille Majaga, mida etendati erinevates Tartu linna koolides, käsitles koolivägivalda ning pööras tähelepanu selle vähendamise vajalikkusele.*

Lasteaedade ja koolide tervise tegevuskavade koostamise mõjutamise kohta tõi näiteid 26 vastajat (sh 15 lasteaedade ja 11 koolide koordinaatorit). Eelkõige on lasteaedu ja koole nõustatud tegevuskavade koostamisel: on jagatud juhiseid ja soovitusi, edastatud heade praktikate näiteid, osaletud tegevuskavade koostamise töögruppides, aidatud kaardistada vajadusi, seada eesmärgid tegevustele ning pakutud uusi ideid. Lisaks on aidatud kaasata tegevuskavade koostamisse erinevaid huvigruppe: tervisemeeskonnad, lasteaedade/koolide personal, omavalitsused, hoolekogud. Lasteaedade koordinaatorid tõid järgmiseid näiteid:

- *Tegevuste, ürituste väljamõtlemine. Ürituse läbiviimine. Koolitustel kuuldu rakendamise.*
- *Juhiste edastamisega ja teiste maakondade hea praktika näidetega.*

- Olen kaasanud tervisekava koostamisele kogu tervise meeskonna ja ülejäänud lasteaia personali. Kaasasin ka erinevaid huvigruppe.
- Olen andnud nõu TEL meeskonnaga liitujatele.
- Osaletsin kava ülevaatamisel.
- Infopäevadel rääkimine, töögrupiga tegevuskava koostamise nüansside arutamine ja tegevuskava koostamine ning võrgustikku mitte kuuluvate lasteaedade nõustamine tegevuskava koostamisest.
- Enne liitumist nõustan tegevuskava koostamist.
- Selleks olen läinud lasteaeda kohale ja koos tervisemeeskonnaga kokku pannud tervise tegevuskava või siis on mulle kirjalikult saadetud oma tegevuskava tutvumiseks ning hinnangu andmiseks.
- Olen andnud soovitusi.
- Juhin oma lasteaia tervisemeeskonda.
- Analüüsisin koos Misso ja TMiga nende parendamist vajavaid valdkondi.
- Tervisekalender Tartu linna kodulehel, selle tutvustamine ja koos tervisemeeskondade esindajatega tegevuskava planeerimine ja tegevuste korraldamisel nõustamine. uute ideede pakkumine, lektorite pakkumine.
- Olen kommenteerinud tehtavaid tegevuskavu...abistavate suunavate küsimustega...andnud ideid kus veel mida võiks välja tuua ja aidanud eesmärgistamisel luua seoseid mõõdetavate tulemuste - parendustegevuste ja mõju hindamise vahel.
- Meeskondade nõupidamistel kaardistasime vajadused ja eesmärgid, millele tuginedes lasteaia meeskonnad koostasid tegevuskava.
- E-maili teel, telefoni teel, ümarlaudadel.

Koolide koordinaatorid tõid oma tegevuse mõju kohta järgmiseid näiteid:

- Nõustanud.
- Oleme koos seda teinud.
- Edastanud juhtnööre, kui on pöördutud.
- Nõustanud.
- Rapla Ühisgümnaasiumi arengukava koostamisel.
- Olen andnud soovitusi.
- Tervisenõukogu koosolekul ettepanekute tegemine kooli direktorile või hoolekogule esitamiseks lähtuvalt kooli õppeaasta eesmärkidest.
- Olen juhatuses, ettepanekud.
- Olen soovitanud tegevuskava koostamisest osa võtma ka hoolekogu liikmeid, õpilasesinduse presidenti.
- Kohtunud omavalitsusjuhtide ja kooli hoolekogudega.
- Tervisekalender linna kodulehel annab infot terviseteemalistest tähtpäevadest ja üritustest. Koos tervisemeeskondade esindajatega on otsitud võimalusi tegevuskava koostamiseks ning selle integreerimiseks kooli tegevustesse.

KOKKUVÕTE

Raporti „Koordinaatorite tegevus ja suutlikkus lasteaedade/koolide tervist toetava keskkonna arendamisel ja koostöövõrgustiku võimestamisel“ koostamisel on kasutatud 12-28. oktoobril 2010. aastal läbi viidud internetiküsitlusele vastanud 28 koordinaatori andmeid.

Koostöö paikkonna tasandil

Lasteaedade ja koolide koordinaatorid teevad kõige sagedamini koostööd paikkonna tervisedendajaga ning maakonna/linna tervisenõukoguga, aga ka paikkonna haridusspetsialisti ning teiste kohalike omavalitsuse esindajatega.

28-st koordinaatorist 22 mainisid, et nende paikkonnas on kujunenud koostöövõrgustik, mille eesmärgiks on tegeleda laste/noorte tervise ja heaolu küsimustega. Kõige sagedamini kuuluvad sellistesse võrgustikesse koolid, lasteaiad, maavalitsus ja tervishoiuasutused. Vähem on koostöövõrgustike tegevusse haaratud eraettevõtteid, laste- ja noorteorganisatsioone ning spordiseltse ja -liite. 22-st koordinaatorist 19 leidsid, et paikkondlikud koostöövõrgustikud on aktiivsed ning selle tulemusena on koostatud terviseprofiilid, korraldatud ühiseid üritusi, seminare ja infopäevi. Koordinaatorid ise on koostöövõrgustike aktiviseerimiseks tutvustanud TEL/TEK põhimõtteid, tegemisi ja probleeme, jaganud infot ning kaasanud uusi koostööpartnereid. Koordinaatorite tegevuse aktiivsusest annab märku asjaolu, et kokku on paikkondlike koostöövõrgustikega liitunud 54 lasteaeda ja 24 kooli. 22-st koordinaatorist 19 arvasid, et koostöövõrgustiku tegevus on tulemuslik. See avaldub sagedamini ühiste ürituste korraldamises, regulaarsetes kokkusaamistes ning info/kogemuste jagamises.

28-st koordinaatorist vaid 4 tõid esile, et nende paikkonnas tegutseb konkreetne töögrupp laste/noorte tervise ja heaoluga seotud küsimustega. Samas 20 koordinaatorit nimetasid selle valdkonnaga tegelejaks maakonna/linna tervisenõukogu. Laste/noorte tervise ja heaoluga tegelevate töögruppide tegevuse tulemusena on kõige sagedamini parandatud liikumisega seonduvat, nt spordipäev kõikidele koolieelikutele, kergliiklusteede ja puhkekohtade väljaehitamine, mänguväljakute arendamine, erivajadustega laste kaasamine liikumistegevusse jms. Positiivne on asjaolu, et kõigis neljas paikkonnas jätkavad need töögrupid oma tegevust ka käesoleval õppeaastal.

Paikkondliku koostöö üheks väljundiks on sotsiaalse sidususe suurenemine. 28-st koordinaatorist 21 hindasid, et nad on oma tegevusega suutnud suurendada sotsiaalset sidusust oma paikkonnas. Selleks on tehtud koostööd erinevate organisatsioonide ja inimestega, kaasatud erinevaid huvigruppe, levitatud informatsiooni ning korraldatud ühisüritusi.

TEL/TEK võrgustiku koordineerimine

28-st koordinaatorist 11 märkisid, et nende paikkonnas on TEL/TEK võrgustiku sihipäraseks koordineerimiseks koostatud tegevuskava. 14 koordinaatorit tõid esile, et TEL/TEK võrgustiku eesmärgid ja tegevused on planeeritud maakonna/linna arengudokumentides, enamasti on selleks terviseprofiil ja teema- või valdkonnapõhine arengukava. Samas 28-st koordinaatorist 9 nentis, et nende paikkonnas ei ole nii TEL/TEK võrgustiku koordineerimiseks tegevuskava kui ka ei ole võrgustiku eesmärgid ja tegevused kajastatud maakonna/linna arengudokumentides.

28-st koordinaatorist vaid 9 märkisid, et võrgustiku koordineerimiseks ja sisulise tegevuse läbiviimiseks paikkonnas on olemas rahalised ressursid. Toodi esile projektide tuge ning kohalike omavalitsuste toetust.

Kõige sagedamini kasutavad koordinaatorid oma tegevuses nõustamist, aga ka kutsutakse kokku ümarlaudu ja koosolekuid ning korraldatakse koolitusi. Kõige vähem on tegeletud konverentside, kampaaniate ja ajurünnakute korraldamisega ning internetipõhiste lahendustega. Kõige tulemuslikumaks tegevuseks/meetodiks peetakse nõustamist, ümarlaudade, infopäevade ja suvekoolide korraldamist. Vähem efektiivsemaks peavad koordinaatorid oma töös artiklite kirjutamist, internetipõhiseid lahendusi, kampaaniate ja konverentside korraldamist.

Kõik ankeedile vastanud koordinaatorid on juhendanud tervisemeeskondi ja/või -nõukogusid. Kõige enam juhendati tervise tegevuskavade koostamisel, aga ka tervisemeeskondade /-nõukogude suutlikkuse hindamise ja tervisealase sisehindamise läbiviimisel. Vähem on leidnud juhendamist riskiallikaste hindamine ja ohtude väljaselgitamine, tervisealase sisehindamise tulemuste tõlgendamine ning psühho-sotsiaalse keskkonna hindamine.

TEL/TEK võrgustiku aktiivsus ja laienemine

28-st koordinaatorist 19 peavad oma paikkonna TEL/TEK võrgustikku aktiivseks. Kõige sagedamini avaldub see regulaarsetes kokkusaamistes info ja kogemuste jagamiseks. 21 koordinaatorit tõid esile, et kohtuvad TEL/TEK esindajate ja/või meeskonnaga regulaarselt. Enamasti toimuvad need üks kord kvartalis. Väheaktiivsete liikmete kaasamiseks on koordinaatorid kõige sagedamini pidanud nendega telefoni vestluseid, saatnud juhendmaterjale ning pööranud koolitustel neile eraldi tähelepanu.

Võrgustiku aktiivsuse üheks märgiks on uute liikmete lisandumine TEL/TEK võrgustikku. Ankeedile vastajate andmetel liitus 2009/2010 õppeaasta jooksul TEL võrgustikuga 29 lasteaeda ja TEK võrgustikuga 19 kooli. Üldiselt toimub liikmete vastuvõtmine võrgustikku järgmise skeemi alusel: 1) levitatakse teavet TELide või TEKide põhimõtetest, tervisedendusest ja võrgustiku tegevusest; 2) potentsiaalne uus liige avaldab soovi liitumaks kas TEL või TEK võrgustikuga; 3) toimub liituda soovijate nõustamine, tutvustatakse liitumiseks vajalikke dokumente, aidatakse ja motiveeritakse igati võimalikke uusi liikmeid; 4) võrgustikuga liitumisest huvitujad saavad dokumendid paikkondlikule koordinaatorile, kes vaatab need üle, vajadusel konsulteeritakse TAiga ja aidatakse dokumentatsiooni lõplikul vormistamisel; 5) liitujate sobivuse korral edastatakse liitumispaberid TAile; 6) TEK/TEL tunnustus antakse kätte mõnel üritusel.

28-st koordinaatorist vaid 3 tõid esile, et nende võrgustikus on välja kujunenud kindel motiveerimise ja tunnustamise süsteem, 11 koordinaatorit, et neil küll tunnustatakse ja motiveeritakse liikmeid, kuid see ei toimu süsteemselt ning 14 koordinaatorit väitsid, et nende paikkonnas ei toimu liikmete motiveerimist ja tunnustamist. Kõige sagedamini nimetati motivaatorina üritustel osalemise võimalust ning avalikku tunnustamist.

Informatsiooni jagamine TEL/TEK võrgustikus

28-st koordinaatorist 12 omavad suurepäraselt ja 16 osalist ülevaadet võrgustikus toimuvast. Kõige sagedamini saadakse teavet võrgustiku liikmetega otseselt suheldes seminaridel, infopäevadel, ümarlaudadel. Infot saadakse ka e-maili vahendusel ja telefonivestlustel. Väga vähestel koordinaatoritel on info saamiseks koostatud spetsiaalne aruandevorm.

Kõik ankeedile vastanud koordinaatorid mainisid, et nende võrgustikus jagatakse heade praktikate näiteid. Kõige sagedamini jagatakse oma kogemusi koolitustel ning seminaridel, ümarlaudadel ja kokkusaamistel. Harvem jagatakse häid praktikaid artiklite ning interneti vahendusel.

Tervist edendavate põhimõtete tutvustamiseks on koordinaatorid ise ja võrgustiku liikmed kõige enam kasutanud e-maili ning korraldanud infopäevi, seminare ja ümarlaudu. Harvem on kirjutatud artikleid, kohtunud valla või linnavalitsuse ja maavalitsuse töötajatega ning kasutatud interneti võimalusi.

Teadmised ja oskused

Oma teadmisi on koordinaatorid hinnanud heal tasemel olevaks ehk 10-pallisel hinnanguskaalal üle keskmise taseme (ehk üle 5,5). Kõige kõrgemalt on hinnatud oma teadmisi tervisedenduse mõiste, olemuse ja mõju ning tervist edendava lasteaia/kooli olemuse ja eesmärgi teemal. Mõnevõrra madalamal tasemel on teadmised laste/noorte tervise probleemidest maailmas ja Eestis ning efektiivsetest sekkumistest tervisedenduses.

Ka oma oskuseid hinnati kõrgelt, enamasti üle keskmise taseme. Kõige paremad on meeskonnatöö- ja suhtlemisoskus ning isiklik eeskuju positiivse tervisekäitumise kujundamisel. Kõige madalamalt on hinnatud oma inglise keele oskust (alla 5,5). Kehvemad on ka oskused kohaliku poliitika mõjutamise ning eesmärkide ja sekkumiste planeerimise vallas.

Kui koordinaatoritel paluti nimetada kolm valdkonda, milles nad vajavad kõige enam koolitust, siis sagedamini tuli esile koolitusvajadus projektikirjutamises, inglise keeles ja kohaliku poliitika mõjutamise võimalustes.

28-st koordinaatorist 24 on valmis koolitama koostöövõrgustiku liikmeid ning 11 teisi koordinaatoreid. Ankeedis küsiti koolitamisvalmidust kahe konkreetse teema osas. Selgus, et 17 koordinaatorit on valmis koolitusi läbi viima vigastuste vältimise ja turvalisuse tagamise teemal ning 2 koordinaatorit on valmis koolitama hammaste tervise teemal. Lisaks avaldati koolitusvalmidust kõige sagedamini tegevuste organiseerimise alal, isikliku eeskuju positiivse tervisekäitumise kujundamisel ja meeskonnatöö valdkonnas.

Tervisedendus paikkonna tasandil

28-st koordinaatorist 6 omavad suurepäraselt ja 22 osalist ülevaadet laste/noorte tervise ja heaoluga seotud probleemidest paikkonnas. Paikkondliku probleemina antud valdkonnas nimetati kõige sagedamini rahalisi kitsaskohti, laste/noorte vähest kehalist aktiivsust, sõltuvusainete tarvitamist, aga ka ebatervislikke toitumisharjumusi ja vähest teadlikkust tervisest ning tervisekäitumisest. Arendamist vajavate valdkondadena nimetati kõige sagedamini terviseteadliku käitumise suurendamist nii lastevanemate kui personali hulgas, liikumisvõimaluste parandamist, huvitegevuse arendamist ning psühho-sotsiaalse keskkonna ja vaimse tervise parandamist.

Kõige suurem on olnud koordinaatorite tegevuse mõju laste tervise teema kajastamisel paikkondlikes arengukavades, veidi vähem on nende tegevus mõjutanud muutusi terve ja turvalise füüsilise keskkonnas kujunemisel ja tervist toetava psühho-sotsiaalse keskkonna arendamisel.

Tervisedendus lasteaia ja kooli tasandil

28-st koordinaatorist 5 evivad suurepäraselt ja 23 osalist ülevaadet oma paikkonna lasteaedade/koolide tervise ja heaoluga seotud probleemidest ja arenguvajadustest. Kõige sagedamini toodi esile muutust vajava tervisemõjurina lasteaedades ja koolides laste/noorte liikumis- ja toitumisharjumusi ning terviseteadlikkust. Kõige sagedamini nähti arendamist vajavate valdkondadena koostööd erinevate huvigruppide ja spetsialistidega, turvalisust ja vigastuste ennetamist, liikumisaktiivsuse ja –võimaluste parandamist ning psühho-sotsiaalse keskkonna kujundamist.

28-st koordinaatorist 3 omavad suurepäraselt ja 24 osalist ülevaadet viimase kolme aasta jooksul toimunud muutustest lasteaedades ja koolides. Positiivsete muutuste hulgas nimetati kõige sagedamini teadlikkuse ja kompetentsuse suurenemist, eelkõige toodi esile professionaalset personali. Lisaks toodi esile koostöö sagenemist erinevate huvigruppide vahel ning seda, et koolides ja lasteaedades on toit muutunud tervislikumaks. Negatiivsete muutustena mainiti kõige sagedamini rahaliste ressursside vähenemist (palkade, koolituste, eelarvete kärpimine), tervishoiutöötajate ja spetsialistide vähesus, koormuste vähendamist või koondamist ning vanemate tööpuudust, vanemate hoolimatust ja vähest huvi ja sõltuvusainete tarvitamise suurenemist noorte hulgas.

Oma tegevuse mõju lasteaia ja kooli tasandil nägid koordinaatorid kõige enam lasteaia/kooli tervise tegevuskavade koostamisel ja tervist toetava psühho-sotsiaalse keskkonna arendamisel. Veidi vähem on koordinaatorite tegevus mõjutanud muutusi terve ja turvalise füüsilise keskkonna kujundamisel.

Kokkuvõttes võib öelda, et on kujunenud professionaalsete ja kompetentsete töötajate võrgustik tegelemaks laste/noorte tervise ja heaolu küsimuste koordineerimisega paikkondlikul tasandil. Võrgustiku arendamiseks ja jätkusuutlikkuse tagamiseks on aga oluline toetada seda rahaliste ressurssidega, lisaks mitmesugustele projektidele kindlasti riiklikul tasandil. Antud hetkel on tasustatud koordineeriv tegevus, kuid sisuliste tegevuste elluviimiseks vahendid puuduvad. Oluliseks teemaks on ka nii koordinaatorite kui võrgustike liikmete motiveerimine ja tunnustamine, vajalik oleks selge süsteemi väljakujundamine. Nii ei läheks kaduma juba kogemustega, koolitatud ja kvalifitseeritud töötajad laste ning noorte tervise valdkonnas.

LISA 1: Hinnang koostöö sagedusele erinevate partneritega 2009/2010 õppeaasta jooksul (n).

(6-palline skaala, kus 0 – koostöö puudub, 1 – koostöö toimub väga harva, ..., 5 – koostöö on väga tihe)

Koostööpartnerid	KOKKU						Lasteaedade koordinaatorid						Koolide koordinaatorid					
	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5
kõik paikkonna lasteaiad	2	3	3	10	5	5	-	1	1	8	3	3	2	2	2	2	2	2
kõik paikkonna koolid	8	3	2	7	6	2	8	2	1	2	2	1	-	1	1	5	4	1
Tervist Edendavad Lasteaiad	2	1	4	2	10	9	-	-	-	2	8	6	2	1	4	-	2	3
Tervist Edendavad Koolid	3	5	2	3	8	7	3	5	2	2	2	2	-	-	-	1	6	5
laste-ja /või noorteorganisatsioonid	5	6	2	4	7	4	4	4	2	2	3	1	1	2	-	2	4	3
paikkonna tervisedendaja	-	1	1	1	8	17	-	1	1	-	6	8	-	-	-	1	2	9
paikkonna haridusspetsialist	1	2	3	5	8	9	1	1	2	3	3	6	-	1	1	2	5	3
teiste paikkondade TEL- ja/või TEK võrgustikud	-	2	8	11	5	2	-	2	5	6	2	1	-	-	3	5	3	1
haridusasutused Euroopas	17	6	4	-	1	-	11	2	2	-	1	-	6	4	2	-	-	-
maakonna/linna tervisenõukogu	1	2	2	4	4	15	1	1	1	3	3	7	-	1	1	1	1	8
kohaliku omavalitsuse esindaja(d)	1	3	4	4	6	10	1	2	2	3	3	5	-	1	2	1	3	5
erinevad organisatsioonid, liidud, ettevõtted	1	2	10	7	7	1	-	2	5	5	4	-	1	-	5	2	3	1
tervishoiuasutused paikkonnas	2	4	10	3	3	6	1	3	6	2	1	3	1	1	4	1	2	3

LISA 2: Hinnang oma teadmistele (n).

(10-palline skaala, kus 1 – teadmised puuduvad, ..., 10 – teadmised väga heal tasemel)

KOKKU

Teemad/valdkonnad	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
laste/noorte tervise probleemid Eestis	-	-	1	2	3	3	7	6	5	1
laste/noorte tervise probleemid maailmas	-	1	3	3	9	2	6	3	1	-
TEL/TEK võrgustiku kujunemine oma maakonnas/linnas	-	-	-	-	1	2	5	6	7	7
tervist edendava lasteaia/kooli olemus ja eesmärk	-	-	-	-	1	-	-	9	13	5
terviseõpetuse- ja kasvatuse meetodika	-	-	1	-	2	1	4	6	9	5
tervist mõjutavad tegurid (nt sotsiaalsed, majanduslikud, kultuurilised, keskkondlikud, hariduslikud)	-	-	-	-	2	-	4	8	8	6
tervisedenduse mõiste, olemus ja mõju	-	-	-	-	2	-	1	6	10	9
tervisedenduse efektiivsed sekkumised	-	-	-	-	1	5	8	5	7	2

Lasteaedade koordinaatorid

Teemad/valdkonnad	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
laste/noorte tervise probleemid Eestis	-	-	1	-	3	2	4	3	2	1
laste/noorte tervise probleemid maailmas	-	1	1	3	4	2	2	2	1	-
TEL/TEK võrgustiku kujunemine oma maakonnas/linnas	-	-	-	-	1	1	3	4	2	5
tervist edendava lasteaia/kooli olemus ja eesmärk	-	-	-	-	1	-	-	7	4	4
terviseõpetuse- ja kasvatuse meetodika	-	-	-	-	2	1	2	4	5	2
tervist mõjutavad tegurid (nt sotsiaalsed, majanduslikud, kultuurilised, keskkondlikud, hariduslikud)	-	-	-	-	2	-	1	5	5	3
tervisedenduse mõiste, olemus ja mõju	-	-	-	-	1	-	-	4	5	6
tervisedenduse efektiivsed sekkumised	-	-	-	-	1	3	3	3	4	2

Koolide koordinaatorid

Teemad/valdkonnad	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
laste/noorte tervise probleemid Eestis	-	-	-	2	-	1	3	3	3	-
laste/noorte tervise probleemid maailmas	-	-	2	-	5	-	4	1	-	-
TEL/TEK võrgustiku kujunemine oma maakonnas/linnas	-	-	-	-	-	1	2	2	5	2
tervist edendava lasteaia/kooli olemus ja eesmärk	-	-	-	-	-	-	-	2	9	1
terviseõpetuse- ja kasvatuse meetodika	-	-	1	-	-	-	2	2	4	3
tervist mõjutavad tegurid (nt sotsiaalsed, majanduslikud, kultuurilised, keskkondlikud, hariduslikud)	-	-	-	-	-	-	3	3	3	3
tervisedenduse mõiste, olemus ja mõju	-	-	-	-	1	-	1	2	5	3
tervisedenduse efektiivsed sekkumised	-	-	-	-	-	2	5	2	3	-

LISA 3: Hinnang oma oskustele (n).

(10-palline skaala, kus 1 – oskused puuduvad, ..., 10 – oskused väga heal tasemel)

KOKKU

Oskused	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
koostöövõrgustiku koordineerimise oskus	-	-	-	1	2	3	2	7	8	5
tegevuskava koostamine	-	-	-	-	1	3	6	8	8	2
tegevuste organiseerimine	-	-	-	-	1	1	4	9	2	11
tegevuste hindamine ja analüüsimine	-	-	-	-	1	4	7	5	8	3
isiklik eeskuju positiivse tervisekäitumise kujundamisel	-	-	-	-	-	1	2	8	9	8
meekonnatööoskused	-	-	-	-	-	-	3	6	9	10
strateegilise planeerimise oskus	-	-	-	-	1	2	6	8	8	3
asjaajamisoskus	-	-	-	-	-	1	3	11	8	5
suhtlemisoskus	-	-	-	-	-	1	2	6	10	9
konfliktide lahendamisoskus	-	-	-	-	-	2	6	8	9	3
täiskasvanute koolitamine	-	-	-	-	-	3	5	7	8	5
projektikirjutamise oskus	-	-	1	-	2	4	4	6	7	4
juhtimisoskus	-	-	-	-	-	3	6	7	7	5
nõustamine ja juhendamine	-	-	-	-	1	1	7	6	9	4
inglise keele oskus	3	3	4	4	2	3	2	6	-	1
pidev enesetäiendamise võime	-	-	-	-	-	2	5	5	11	5
võimestamis-, motiveerimisoskus	-	-	-	1	-	4	1	8	10	4
meediaga suhtlemine (k.a. artiklite koostamine), tegevuse reklaam	-	-	-	1	4	3	7	6	4	3
kohaliku poliitika mõjutamine (et otsused oleksid laste/noorte tervise huvides nt)	-	-	-	5	8	2	4	7	2	-
eesmärkide ja sekkumiste planeerimine	-	-	-	1	5	7	7	4	4	-
tagasiside andmine	-	-	-	1	-	3	7	7	8	2
ressursside (inimesed, rahad jne) planeerimine ja nendega hakkama saamine	-	-	-	2	1	2	6	5	7	5

Lasteaedade koordinaatorid

Oskused	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
koostöövõrgustiku koordineerimise oskus	-	-	-	1	2	1	1	4	4	3
tegevuskava koostamine	-	-	-	-	1	1	2	6	5	1
tegevuste organiseerimine	-	-	-	-	1	1	-	6	-	8
tegevuste hindamine ja analüüsimine	-	-	-	-	1	1	3	3	6	2
isiklik eeskuju positiivse tervisekäitumise kujundamisel	-	-	-	-	-	1	2	5	3	5
meekonnatööoskused	-	-	-	-	-	-	3	5	3	5
strateegilise planeerimise oskus	-	-	-	-	-	2	3	4	4	3
asjaajamisoskus	-	-	-	-	-	1	2	6	3	4
suhtlemisoskus	-	-	-	-	-	1	2	5	2	6
konfliktide lahendamisoskus	-	-	-	-	-	2	4	5	3	2
täiskasvanute koolitamine	-	-	-	-	-	3	2	4	3	4
projektkirjutamise oskus	-	-	1	-	1	3	1	3	4	3
juhtimisoskus	-	-	-	-	-	2	2	5	3	4
nõustamine ja juhendamine	-	-	-	-	-	1	3	3	6	3
inglise keele oskus	2	-	1	4	2	2	1	3	-	1
pidev enesetäiendamise võime	-	-	-	-	-	2	4	2	5	3
võimestamis-, motiveerimisoskus	-	-	-	1	-	4	1	3	6	1
meediaga suhtlemine (k.a. artiklite koostamine), tegevuse reklaam	-	-	-	1	1	3	5	3	1	2
kohaliku poliitika mõjutamine (et otsused oleksid laste/noorte tervise huvides nt)	-	-	-	5	3	-	2	4	2	-
eesmärkide ja sekkumiste planeerimine	-	-	-	1	4	2	5	2	2	-
tagasiside andmine	-	-	-	1	-	2	4	3	5	1
ressursside (inimesed, rahad jne) planeerimine ja nendega hakkama saamine	-	-	-	2	-	-	4	3	4	3

Koolide koordinaatorid

Oskused	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
koostöövõrgustiku koordineerimise oskus	-	-	-	-	-	2	1	3	4	2
tegevuskava koostamine	-	-	-	-	-	2	4	2	3	1
tegevuste organiseerimine	-	-	-	-	-	-	4	3	2	3
tegevuste hindamine ja analüüsimine	-	-	-	-	-	3	4	2	2	1
isiklik eeskuju positiivse tervisekäitumise kujundamisel	-	-	-	-	-	-	-	3	6	3
meekonnatööoskused	-	-	-	-	-	-	-	1	6	5
strateegilise planeerimise oskus	-	-	-	-	1	-	3	4	4	-
asjaajamisoskus	-	-	-	-	-	-	1	5	5	1
suhtlemisoskus	-	-	-	-	-	-	-	1	8	3
konfliktide lahendamisoskus	-	-	-	-	-	-	2	3	6	1
täiskasvanute koolitamine	-	-	-	-	-	-	3	3	5	1
projektikirjutamise oskus	-	-	-	-	1	1	3	3	3	1
juhtimisoskus	-	-	-	-	-	1	4	2	4	1
nõustamine ja juhendamine	-	-	-	-	1	-	4	3	3	1
inglise keele oskus	1	3	3	-	-	1	1	3	-	-
pidev enesetäiendamise võime	-	-	-	-	-	-	1	3	6	2
võimestamis-, motiveerimisoskus	-	-	-	-	-	-	-	5	4	3
meediaga suhtlemine (k.a. artiklite koostamine), tegevuse reklaam	-	-	-	-	3	-	2	3	3	1
kohaliku poliitika mõjutamine (et otsused oleksid laste/noorte tervise huvides nt)	-	-	-	-	5	2	2	3	-	-
eesmärkide ja sekkumiste planeerimine	-	-	-	-	1	5	2	2	2	-
tagasiside andmine	-	-	-	-	-	1	3	4	3	1
ressursside (inimesed, rahad jne) planeerimine ja nendega hakkama saamine	-	-	-	-	1	2	2	2	3	2

LISA 4: Koordinaatorite poolt nimetatud kolm kõige olulisemat laste/noorte tervise ja heoluga seotud probleemi oma paikkonnas

Lasteaedade koordinaatorid

- 1. Vanemate madal palk treeningute rahastamiseks; 2. Asutuse väike eelarve lisavõimaluste rahastamiseks - ekskursioonid, üritused; 3. Laste hammaste eest hoolitsemine võiks olla riigi toetusel nagu oli vene ajal (kõik koolilapsed enne kooli kontrollitud).
- 1. Hüperaktiivsus; 2. Vähene liikuvus; 3. Toitumisharjumused.
- 1. Erivajadusega lapsed; 2. Lasteaia õuealad ja mänguväljakud; 3. Koostöö erinevate huvigruppidega.
- 1. Vanemad ei teadvusta laste liikumisvajadust; 2. Lasteaialastel vähesed sportimisvõimalused; 3. Valed toitumisharjumused.
- 1. Laste vähene kehaline aktiivsus; 2. Lapsed ja liigne arvutikasutus; 3. Traumad.
- 1. Maakonnas puudub laste ja noorte tervise ning tervisekäitumise kohta regulaarselt kogutav statistika, mis omakorda raskendab maakondlikku ennetustegevuste planeerimist; 2. Laste vähene (õues) liikumine; 3. Turvaliste liiklemis- ja mängukeskkondade vähesus (olematus).
- 1. Erivajadusega lapsed; 2. Lastevanemate nõustamine; 3. Varajane märkamine.
- 1. Lasteaedade sise- ja väliskeskond, turvalisus; 2. Sportimisvõimalused; 3. Psühhosotsiaalne keskkond.
- 1. Diabeeti haigestumine suurenenud; 2. Tasuline huviharidus; 3. Kõikidel noortel puudub terviseteadlik käitumine.
- 1. Erinevate sõltuvusainete kasutamine; 2. Üle- ja alakaal; 3. Rühihäired.
- 1. Väikestes kohtades vähe võimalusi tegeleda meelepärase tegevusega; 2. Materiaalsed ressursid; 3. Teadlikkus.
- 1. Vanemate vähene teadlikkus (hammaste tervishoid, lapse areng, toitumine); 2. Vaesus, alkohol; 3. Laste turvalisus.
- 1. Laste toitumis- ja liikumisharjumused; 2. Lapsevanemate erinev teadlikkus tervisest; 3. laste vaimne tervis.
- 1. Sotsiaalsed võimalused suuresti erinevad KOV haldusalades; 2. Puudub lasteaias tervishoiutöötaja või KOV ei näe võimalust ametikoha rahastamiseks; 3. Vanemad ei jää haigete lastega koju... käärid haigekassa, tööandja ja töötaja vahel.
- 1. Kõrge vigastuste arv; 2. Alkoholi tarbimine; 3. Vaesus (kõrge töötuse määr):
- 1. Piiratud eelarve; 2. Mänguväljakute turvalisus; 3. Osa lasteaedu on renoveerimata.

Koolide koordinaatorid

- 1. Vähene liikumine; 2. Vaimne tervis; 3. Kooliarstide/ õdede vähesus.
- 1. Füüsiline koormus väike; 2. Suitsetamine; 3. Madal elatustase(töötus).
- 1. Vähene liikumine; 2. Ennasthävitav käitumine- tubakas, alkohol; 3. Internetiseeritus.
- 1. Stress ja stressisituatsioonid; 2. Toit ja toitlustamine; 3. Kooliõe esmaabikoolitused.
- 1. Alkohol; 2. Rühihäired; 3. Toitumine, üle- ja alakaalulisus.
- 1. Koolitoit; 2. Tubakatooted; 3. Alkohol.
- 1. Diabeeti haigestumine suurenenud; 2. Tasuline huviharidus; 3. Kõikidel noortel puudub /või on vähene terviseteadlik käitumine.
- 1. Riskikäitumine; 2. Uimastite liigtarbimine; 3. STLH.
- 1. Alkohol; 2. Suitsetamine; 3. Huvitegevus.
- 1. Lastevanemate hoolimatus, vähene teadlikkus; 2. Vähesed võimalused organiseeritud tegevusteks; 3. Eestvedajate nappus.
- 1. Koolistress; 2. Alkohol ja mõnuained; 3. Koolivägivald.
- 1. Vaime tervis ja koolivägivald; 2. Liikumine; 3. Toitumine.

LISA 5: Koordinaatorite poolt nimetatud kolm kõige olulisemat arendamist vajavat valdkonda oma paikkonnas

Lasteaedade koordinaatorid

- 1. Laste hammaste kontroll lasteaia; 2. Suurem rahaline tugi üritusteks, vahenditeks; 3. Ruumide remont.
- 1. Psühhosotsiaalne keskkond; 2. Töö lapsevanematega; 3. Turvalisus.
- 1. Lapse arengu hindamine ja analüüsimine; 2. Personali koolitamine/arendamine; 3. Tervisliku füüsilise- ja psühhosotsiaalse keskkonna arendamine.
- 1. Liikumise- ja sportimisvõimaluste loomine; 2. Vanemate teadlikkuse tõstmine; 3. Koostöö erinevate ametkondadega (perearstid jms).
- 1. Mängu -ja spordiväljakute vähesus; 2. Lastevanemate koolitus; 3. Lastele suunatud projektide vähesus.
- 1. Lastevanemate teadlikkuse tõstmine/suhtumise muutmine- lapse tervist ohustavatest riskikäitumisest; 2. Lasteaia personali vaimse töopotentsiaali tõstmine; 3. Lasteaia personali füüsiline aktiivsus, liikumisrõõm. Reibas ja rõõmus õpetaja on eeskujuks lastele ja vanematele.
- 1. Erivajadusega lapsed; 2. Lapsed ja sport; 3. Lastevanemate tervisealane nõustamine.
- 1. Lasteaedade sise- ja väliskeskond, turvalisus; 2. Sportimisvõimalused; 3. Psühhosotsiaalne keskkond.
- 1. Spordirajatisi napib (eriti maapiirkondades); 2. Terviseteadlik käitumine lastel ja täiskasvanutel; 3. Koolitused tervisevaldkonnas - koolitada enam lapsevanemaid.
- 1. Alkoholitarbimine noorte seas; 2. Õiged toitumisharjumused juba lasteaia; 3. Terviseradade ja erinevate sportimisvõimaluste kaardistamine.
- 1. Teadlikkuse tõstmine, teavitamine; 2. Erinevate (koos)tegutsemise võimaluste pakkumine.
- 1. Vanemate teadlikkus; 2. Laste turvalisus; 3. Vaimne tervis.
- 1. Laste toitumise- ja liikumisharjumuste kujundamiseks uued meetodid nii pedagoogidele kui lapsevanematele; 2. Laste vaimse tervise probleemid ja nende vaba aja harjumused; 3. Terviseteadlikkus.
- 1. Liikumine, rüht, harjumuse kujundamine; 2. Toitumine; 3. Hambad, hügieen.
- 1. Vigastuste vältimiseks ennetustöö; 2. Ennetustöö alkoholi tarbimise vähendamiseks; 3. Ennetustöö vaesuse leevendamiseks.
- 1. Rohealade väljaarendamine; 2. Huvitegevuse väljaarendamine; 3. Nõrgad majanduslikud teadmised, nõrk planeerimisoskus.

Koolide koordinaatorid

- 1. Riskikäitumise vähendamine; 2. Abi kättesaadavamaks; 3. Turvalisus.
- 1. Huviringide töö; 2. Spordibaasid; 3. Järeelvalve.
- 1. Alkohol, tubakas; 2. Vägivald; 3. Liikumine.
- 1. Vaimne tervis; 2. Toitumine; 3. TORE liikumise aktiviseerimine.
- 1. Suurendada noorte vaba aja sisustamise võimalusi; 2. Tõsta liikumisaktiivsust noore seas ja tervisliku toitumise alast teadlikkust ja võimalusi; 3. Tõsta teadlikkust riskidest – küber-kiusamine, netiturvalisus, hasartmängusõltuvus, identiteedivargused jms.
- 1. Suitsetamise ennetamine; 2. Erinevad spordiüritused; 3. Huviringid.
- 1. Spordirajatisi napib, eriti maapiirkonnas; 2. Terviseteadlik käitumine lastel, noortel, täiskasvanutel; 3. Koolitada enam lapsevanemaid tervise valdkonnas.
- 1. Laste vaba aja sisustamisvõimalused, noortekeskused; 2. Riskikäitumise tagajärgede näitamine; 3. Laste esmaabialased teadmised.
- 1. Huvitegevuse arendamine; 2. Koolide füüsiline keskkond; 3. Vanemate huvitatavus.

- 1. Terviseürituste propageerimine ja korraldamine; 2. Üldine vilets majanduslik olukord; 3. Toidukauplustes vähene, vana ja kallid kaup.
- 1. Sotsiaalne sidusus; 2. Noorte riskikäitumine; 3. Vigastuste ennetamine.
- 1. Koolivägivald; 2. Vaimne tervis; 3. Suitsetamine.

LISA 6: Koordinaatorite hinnang, mil määral on nende tegevus mõjutanud muutusi kolmes valdkonnas.

(6-palline skaala, kus 0 – mõju puudub, 1 – mõjutanud väga vähesel määral, ..., 5 – mõjutanud väga oluliselt)

Paikkonna tasand

Valdkond	KOKKU						Lasteaedade koordinaatorid						Koolide koordinaatorid					
	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5
terve ja turvalise füüsilise keskkonna kujundamine	2	2	7	12	4	1	2	2	3	6	3	-	-	-	4	6	1	1
tervist toetava psühhosotsiaalse keskkonna arendamine	2	2	8	9	4	3	2	2	3	4	3	2	-	-	5	5	1	1
laste tervise teema kajastamine paikkondlikes arengukavades	2	1	4	10	5	6	2	1	2	4	2	5	-	-	2	6	3	1

Lasteaia/kooli tasand

Valdkond	KOKKU						Lasteaedade koordinaatorid						Koolide koordinaatorid					
	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5
terve ja turvalise füüsilise keskkonna kujundamine	1	1	3	18	4	1	1	-	2	10	3	-	-	1	1	8	1	1
tervist toetava psühhosotsiaalse keskkonna arendamine	1	-	5	14	6	2	1	-	3	7	4	1	-	-	2	7	2	1
lasteaia/kooli tervise tegevuskava koostamine	-	2	2	9	11	4	-	1	-	5	9	1	-	1	2	4	2	3

LISA 7: Koordinaatorite poolt nimetatud kolm kõige olulisemat tervisemõjurit, mida oleks vaja muuta paikkonna lasteaedades ja koolides

Lasteaedade koordinaatorid

- 1. Parem rahastus; 2. Laste hammaste tervishoid; 3. Müra rühmaruumis.
- 1. Keskkond; 2. Peresuhted; 3. personali teadlikkus.
- 1. Toetada ja mõjutada laste tervist kohalikul tasandil; 2. Koolitused personalile; 3. Laste vaba aja tegevused.
- 1. Vaba aja veetmine; 2. Toitumine; 3. Füüsiline aktiivsus.
- 1. Tervishoiutöötaja igasse lasteaeda; 2. Lasteaedade õuealade turvalisus; 3. Laste arv rühmas.
- 1. Poliitika- poliitiliste otsuste mõju tervisele; 2. Sotsiaalsed ja majanduslikud mõjurid: sotsiaalne keskkond väikelapseas; 3. Bioloogilised tervisemõjurid.
- 1. Tervishoiutöötaja roll tervisedenduses; 2. Rohkem liikumistegevusi õues; 3. Lastevanemate koolitused.
- 1. Lasteaia keskkond; 2. Pöörata rohkem tähelepanu tervislikule ja tasakaalustatud toidule; 3. Liikumise aktiivsus ja vanemate kaasatus.
- 1. Tervislik toitumine; 2. Liikumine; 3. Teadlikkus.
- 1. Psühhosotsiaalne keskkond; 2. Võimalused sportimiseks; 3. Tervisemeeskonna hea töö.
- 1. Vaimne tervis; 2. Õpetajate töötingimused; 3. Terviskäitumine.
- 1. Sots majanduslikud -vaesusrisk, tööpuudus; 2. Sotsiaal-psühholoogilised mõjurid; 3. Õpikeskkonna turvalisus(lasteaed kortermajas, kuivatuskapid, liivakasti katted, õueala jne).
- 1. Laste liikumise ja sportimisvõimaluste arendamine; 2. Osade lapsevanemate vähene huvi ja teadlikkus tervise mõjuritest; 3. Vaimse tervise probleemid.
- 1. Tervishoiutöötaja koosseisu puudumine ja sellega kaasnevad kitsaskohad; 2. Lasteaedade halb majanduslik olukord: aknad, valgustid, köögid, jne; 3. Toitlustamisel tooraine kättesaadavus ja hind, kui tegu ääreala lasteaiaaga.
- 1. Keskkond; 2. Turvalisus; 3. Vigastused.
- 1. Pimedus, pidev müra; 2. Väikesed mänguväljakud; 3. Suured rühmad.

Koolide koordinaatorid

- 1. Kooli psühhosotsiaalne keskkond; 2. Koolide turvalisus; 3. Noorte suitsetamine.
- 1. Liikumisvaegus; 2. Tervislik toitumine; 3. Mõnuained.
- 1. Varajane tubaka/alkoholi tarbimine; 2. Vähene osalemine kehalise tundides; 3. Kooli vägivald/ mitte ainult õpilaste poolt vaid ka õpetajad vs õpilased.
- 1. Riskikäitumine; 2. Toitumine; 3. Sotsiaalne suhtlemine.
- 1. Töökeskkond; 2. Koostöö perearstidega – uus ja ärev teema; 3. eluviis- toitumine, liikumine, positiivsus.
- 1. Aktiivne tegevus; 2. Õuesõpe; 3. Tervislik toit.
- 1. Tervislik toitumine; 2. Liikumine, rüht; 3. Teadlikkus tervisekäitumisest.
- 1. Kooli õppimiskoormus (vaimne ülepinge); 2. Rühi kujundamine; 3. Eeskujude olemasolu, hea praktika näidete tutvustamine.
- 1. Füüsiline keskkond; 2. Vaimne tervis; 3. Kehaline aktiivsus.
- 1. Inimeste isiklik mõtlemine; 2. Eestvedajate ja raha nappus; 3. Puudub lastevanemate koolituste kindel süsteem.
- 1. Keskkond; 2. Turvalisus; 3. Vigastused.
- 1. Vaimne tervis ja koolivägivald; 2. Suitsetamine; 3. Liikumise vähesus.

LISA 8: Koordinaatorite poolt nimetatud kolm kõige olulisemat arendamist vajavat valdkonda paikkonna lasteaedades ja koolides

Lasteaedade koordinaatorid

- 1. Koostöö hambaarstidega; 2. Koostöö perearstidega; 3. Projektide kirjutamine raha saamiseks.
- 1. Personali tugevus, motiveerimine; 2. Turvaline keskkond; 3. Liikumisharrastuse suurendamine.
- 1. Koostöö arendamine TEL/TEK-dega; 2. Meeskonnatöö ja juhtimine; 3. Kodu ja lasteaia koostöö.
- 1. Koostöö KOViga; 2. Tervislik toit; 3. Koostöö med. töötajaga.
- 1. Ohutus; 2. Õuealad; 3. Lastevanemate teadlikkuse tõstmine.
- 1. Koostöö tõhustamine omavalitsustega; 2. Liikumisaktiivsus ja võimalused; 3. Tervislikud eluviisid, tervislik toitumine
- 1. Õueala turvalisus; 2. Tervisedenduse alane koostöö sidusgruppide vahel; 3. Puuduvad õuealal tingimused igakülgseks kehaliseks tegevuseks.
- 1. Eestvedamine ja juhtimine; 2. Õpi- ja kasvukeskkond; 3. Koostöö erinevate huvigruppidega.
- 1. Teadmisi anda; 2. Tõsta teadlikkust; 3. Panustamine füüsilise ja vaimse keskkonna turvalisusse.
- 1. Laste liikumisaktiivsuse tõstmine; 2. Tervislik toitumine; 3. Turvalisus lasteaia siseruumides ja õuealal.
- 1. Koostöö erinevate huvigruppidega; 2. Tingimuste loomine; 3. Psühho-sotsiaalne keskkond.
- 1. Laste väliskeskkonna turvalisus; 2. Koostöö sidusgruppidega; 3. Psühho-sotsiaalne keskkond.
- 1. Vaimne tervis; 2. Toitumis- ja liikumisharjumuste kujundamine lastes ja teadlikkuse tõstmine lapsevanematel; 3. Vigastused.
- 1. Liikumisharjumuse kinnistumine, laps, töötaja, pere, kogukond; 2. Töötajate teadlikkus ja eeskuju seostamine tervisedenduse seisukohalt; 3. Perekoolid toetamaks tervisedenduslikke elulaadi.
- 1. Erivajadustega laste rühmade vajadus; 2. Turvalisus (territooriumi piirdeaedade ehitus); 3. Vigastuste ennetamine.
- 1. Tervishoid; 2. Ehitus- renoveerimine; 3. Uute kaasaegsete lasteaedade ehitus.

Koolide koordinaatorid

- 1. Kooli psühhosotsiaalne keskkond; 2. Koolide turvalisus; 3. Noorte suitsetamine.
- 1. Liikumine; 2. Toitumine; 3. Psühho-sotsiaalne keskkond.
- 1. Sõltuvusained; 2. Liikumine; 3. Psühhosotsiaalne keskkond.
- 1. Kooli sisese mikrokliima parandamine; 2. Toitlustamine ja toitumine-õpilaste hulgas levib 101 erinevat dieeti; 3. Nõustamisteenuste parandamine.
- 1. Tugisüsteemide olemasolu; 2. Koostöö kool-kodu; 3. Regulaarsed tervisekontrollid õpetajatele.
- 1. Koolisöök; 2. Laste aktiivsus (hüperaktiivsus); 3. Vaimne vägivald.
- 1. Teadmised; 2. Panustamine füüsilise ja vaimse keskkonna turvalisusesse; 3. Tõsta teadlikkust.
- 1. Füüsilise aktiivsuse virgutamine seikluskasvatuse kaudu; 2. Projektikoolitused; 3. Tulemuslikkuse hindamine.
- 1. Vaimne tervis; 2. Kehaline aktiivsus; 3. Füüsiline tervis.

- 1. Raha juurdetoomine noorte tegevusteks; 2. Tervislik toitumine; 3. Koolides suitsetajate noorte arv.
- 1. Noorte riskikäitumise muutmine; 2. Koolivägivald; 3. Vigastuste ennetamine.
- 1. Vaimne tervis ja koolivägivalla ennetamine; 2. Suitsetamise ennetustöö; 3. Sõltuvused ning õpilaste terviseteadlikkuse parandamine.

LISA 9: Koordinaatorite poolt nimetatud kolm kõige olulisemat lasteaedades ja koolides toimunud positiivset muutust viimase kolme aasta jooksul

Lasteaedade koordinaatorid

- 1. Remonditud lasteaed; 2. Osaliselt remonditud hooned; 3. Mänguväljakute atraktsioonide uuendamine.
- 1. Teostatakse turvareide lasteaia õuealadel; 2. Spordipäevad; 3. Perepäevad.
- 1. Tervisedenduse projektides osalemine; 2. Arenguvõimelisus; 3. Personali kompetentsus.
- 1. Töötajate teadlikkuse tõus.
- 1. Kõrvaldatud õuealadelt ohtlikud vahendid; 2. Toitlustamine muutunud tervislikuks; 3. Koolitatud personali.
- 1. Traditsioonilised ühisüritused peredega; 2. Koostöö hoolekogudega; 3. Omavalitsuse teadlikkuse suurenemine.
- 1. Loodud uus lasteaed, kus tervisekaitseõuded täidetud ja õueala mitmekülgsede võimalustega; 2. Korrastatud 1 lasteaia õueala; 3. Lasteaedades majasiseselt tehakse head tervisedenduslikku tööd.
- 1. Tervisemeeskondade olemasolu lasteaedades; 2. Õppe- ja kasvatusprotsessis eesmärgistatud tegevused tervise edendamiseks; 3. Pööratakse ka tähelepanu personali tervisele.
- 1. Suuhügieen; 2. Toitumine on paranenud; 3. Suurenenud füüsiline aktiivsus.
- 1. Laste toitlustamine arenenud: uued tervislikud retseptid; 2. Turvalised õuealad; 3. Uued liikumisõpetuse vahendid.
- 1. Lasteaiatöötajad on omandanud tervisevaldkonnaga seotud teadmisi erinevatelt koolitustelt; 2. Laste koolivalmidust analüüsitakse maakondlikul tasemel (välja töötatud koolivalmiduse küsimustik koolidele); 3. Nõustamiskeskuse teenuste kasutamine lasteaias (psühholoog, eripedagoog).
- 1. Tervisemeeskondade tegevuse ja võtmeisikute tublidus; 2. Võrgustikus koostöö; 3. Töö lapsevanemate ja personaliga aktiivsem ja mõjusam.
- 1. Paikkonna terviseprofiili teke ja kogukonna koostöö; 2. Tervisedenduse olemuse teadvustamine ja olulisus - TEL kaubamärk; 3. Lasteaedade keskkonnad paranenud ja osaliselt ka tervishoiutöötajate olemasolu.
- 1. Paide, Imavere, Lokuta lasteaia keskkonna parandamine(akende vahetus); 2. Lasteaedu teenindavad nõuetekohase haridusega töötajad; 3. Lasteaiakohti on juurde tulnud.
- 1. IT alane progress; 2. Investeeringud lasteaedadesse; 3. Professionaalne kaader.

Koolide koordinaatorid

- 1. Tervist väärtustatakse enam; 2. Asutusesisese koostöö tõhustumine; 3. Enesehindamise parenemine.
- 1. Ühisüritused; 2. Koostöö; 3. Teadlikkus.
- 1. Osad koolid omavad psühholoogi või sotsiaalpedagoogi; 2. Puuviljakampaaniad on kaasa toonud huvi tervisliku toitumise osas; 3. Mõtlemine on hakatud turvalise keskkonna loomisele.
- 1. Kasvanud on sotsiaalne teadlikkus; 2. Tervist ja tervisedendust võetakse koolides loomuliku asjana; 3. Tõusnud kaasalöömise aktiivsus.
- 1. Suitsetamise kahjulikkuse teadvustamine; 2. Inimeseõpetuse õpetajate kaader suhteliselt muutumatu; 3. Tegusad tervisenõukogud, kuhu kuuluvad ka õpilased.
- 1. Parenemised koolisöögis; 2. Esmaabi koolitused; 3. Pidev kogemuste vahetamine koolide vahel.

- 1. Suuhügieen; 2. Toitumine on paranenud; 3. Füüsiline aktiivsus on suurenenud.
- 1. Noorte terviseteadlikkuse tõus; 2. Informatsiooni ja nõustamisvõimaluste kättesaamine; 3. seksuaaltervisealaste teadmiste tõus.
- 1. Uus õppekava; 2. Erinevad projektid; 3. Erinevad üritused.
- 1. Kuritegevus on maakonnas langenud; 2. Alaealiste komisjonis käivate noorte arv on vähenenud; 3. Liikumisaktiivsus on saagenud.
- 1. Koolides ei ole suitsetamine probleemiks; 2. Tervisemeeskondade vastutuse tõstmine; 3. Koolikohustuse mittetäitmine on minimaalne.
- 1. Koolide koostöö lasteaedade, noortekeskustega ning omavaheline koostöö; 2. Koostöö Tartu LV tervishoiuosakonnaga; 3. Võrgustike võtmeisikute aktiivne osalemine seminaridel.

LISA 10: Koordinaatorite poolt nimetatud kolm kõige olulisemat lasteaedades ja koolides toimunud negatiivset muutust viimase kolme aasta jooksul

Lasteaedade koordinaatorid

- 1. Majanduslangus üleüldiselt; 2. Raharessursside vähenemine; 3. Lasteaedade väiksed eelarved.
- 1. Otsest ei ole
- 1. Tervishoiutöötajate puudumine; 2. Liikumisõpetajate puudumine; 3. Lastevanemate vähene huvi.
- 1. Maj raske olukord on tekitanud erinevaid neg. muutusi;
- 1. Tervishoiutöötajate koormust vähendatud; 2. Õuealad amortiseerinud; 3. Lastearv ei vasta ruumide suurusele rühmades.
- 1. KOV toetuse vähenemine või siis täielik puudumine; 2. Tervishoiutöötajate töö toetamine/ vajalikkus lasteaias; 3. Motiveeritud inimeste mittetoetamine (mõistmine ja tegutsemisele innustamine).
- 1. Tervisedendus pole ainuke prioriteet; 2. Raske on täita liitumisdokumente muukeelsetel lasteaedadel; 3. Inimeste soov liitumiseks on vaibumas.
- 1. Eelarvete kärped; 2. Rühmade suur täituvus; 3. Aja nappus.
- 1. Vanemate tööpuudus mõjutab laste heaolu; 2. Käitumishäiretega lapsed; 3. Vanematel vähe aega lastega tegelemiseks.
- 1. Pole tunnustussüsteemi; 2. Kõikides lasteaedades pole tervishoiutöötajaid; 3. Projektitöö on vähenenud.
- 1. Materiaalsete ressursside vähesus; 2. Sotsiaalsed mõjurid; 3. Transport.
- 1. Laste arvu suurenemine rühmades; 2. Tervishoiutöötajate puudumine maakonna lasteaedades; 3. Erivajadustega laste arvu suurenemine tavarühmas.
- 1. Rahaliste vahendite nappus lasteaedades; 2. Peredes terviseteadlikkus kõigub seinast seinast ja see tekitab probleeme; 3. Rahaliste vahendite nappusest tingitud probleemid peredes.
- 1. Sotsiaalne kindlustatus halvenenud seoses riikliku majandussituatsiooniga; 2. Haiguspäevade rahastamispoliitika ...mõjutab enim lapsi ja nende tervist...lapsed käivad haigena lasteaias, kuna vanem ei saa endale koju jäämist lubada; 3. Eripetsialistide puudumine või ülekoormatus 2-3 asutuse vahel - logopeedid tervishoiu töötajad jne.
- 1. Väätsa lasteaias ujuja sulgemine; 2. Erivajadusega laste rühmade puudumine; 3. jätkuvalt on suur 1,5 - 3 aastaste laste rühmadele.
- 1. Koolitusrahade vähenemine, enesetäienduste vähenemine; 2. Palga kärpimine, töökoormuse vähendamine; 3. Liikumisõpetajate, logopeedide koondamine- spetsialistide koondamine.

Koolide koordinaatorid

- 1. Koostöö hoolekoguga lünklik; 2. Raha vähesus; 3. Vanad tegijad väsivad.
- 1. Õpilaste tervise halvenemine; 2. Kohusetundlikkuse vähenemine; 3. Masu.
- 1. Koolide sulgemised, kodukohast kaugenemine; 2. Närvilisus; 3. Koolikohustuse mitte täitmine.
- 1. Kasvanud närvilisus, hoolimatus; 2. Pidev enesetõestuse vajadus; 3. Aega süvenemiseks kellelgi pole, kogu aeg kiire, pealiskaudsus.
- 1. Narkootikumide proovimise osakaalu tõus; 2. Riskilaste hulk ja diapason on tõusnud. Vaja on tegeleda lastega, kel on vanemliku hoolitsuse vajakajäämised, kes on hooletusse jäetud ka seetõttu, et vanemad käivad kaugel tööl; 3. Lastega tegelevad inimesed ei märka probleeme õigeaegselt.

- 1. Vähene projektide rahastamine; 2. Vähene ajaressurss; 3. Vähenenud koolituste arv.
- 1. Alkoholi tarvitamine noorte seas; 2. Suitsetamine; 3. Vanemate tööpuudus mõjutab laste heaolu ja turvalisust.
- 1. Õpilaste passiivsus projektide kirjutamisel ja elluviimisel; 2. Uimastitarbimine suurenenud; 3. Arvutisõltuvus.
- 1. Vanemate hoolimatus; 2. Lastekaitse vähene koostöö, kaasatus; 3. Seadused ebamäärased.
- 1. Laste ja noorte järelvalvetus lastevanemate poolt; 2. Igavad suvevaheajad; 3. Poistele vähe meeldivaid tegevusi.
- 1. Suitsiidijuhud; 2. Alkoholi tarbimine; 3. Koolivägivald.
- 1. Rahastamisvõimaluste vähenemine; 2. Tervisemeeskondade liikmete suur koormatus; 3. Õpilaste terviseprobleemid.